15-ს მაისს წელიწადი მეორე. 1884 წელსა.

მწყემსი

№ 10.

გაზეთის ფასი: ერთი წლისა გაგზავნით და გაუგზავნელად— ხუთი მანეთი, ნახევარი წლისა — სამი მანეთი.

გაზეთის ფულის და ყოველ გვარი წერილების გაგზავნა შეიძლება რედაქციაში ამ ადრესით: გაზეთის „მწყემსის“ რედაქციაში, დაბა შორაპანს. *Въ мѣстечко Квирилы. Въ редакцію „Мцкемси“ (Пастырь).*

განცხადება მიიღება გაზეთში დასაბეჭდათ ზომიერ ფასათ. მიიღება აგრეთვე დაბეჭდილი განცხადებაების დარიგება გაზეთთან.

რედაქცია იმყოფება დაბა შორაპანში რედაქტორის საკუთარს სახლში.

ყველა სტატიები და კორესპონდენციები, რომელნიც რედაქციაში იქმნებიან გამოგზავნილნი დასაბეჭდათ, უთუოდ ვრცლად და გასაგებად უნდა იყვნენ ავტორთაგან ხელ მოწერილნი და თუ ავტორთა თავის ვინაობის გამოცხადება არა სურსთ, რედაქცია არ გამოაცხადებს მათ.

ავტორთაგან გამოგზავნილი სტატიები, შენიშვნები და კორესპონდენციები შეიძლება ხან-დის-ხან შემოკლებით და შესწორებით დაიბეჭდონ. სტატიები და კორესპონდენციები, რომელნიც არ დაიბეჭდებიან სამი თვის განმავლობაში შეიძლება ავტორებს მათის ხარჯით უკანვე დაებრუნოს.

სტატიები, კორესპონდენციები და შენიშვნები რუსულ ენაზედ დაწერილნიც მიიღებიან და თარგმანით დაიბეჭდებიან.

შინაარსი: არა ოფიციალური ნაწილი. საჭიროა თუ არა საეკკლესიო გალობის ნოტებზე გადაღება?—ქრისტიანობის გავრცელება საქართველოში III.—თუშ ფშავ-ხევსურეთის რელიგიური მდგომარეობა დ მათი ძველი ჩვეულებანი.—საისტორიო მასალები.—მოკლე ბიოგრაფიული ცნობა გაიოზ ნაცვლიშვილზე, პირველ თელავის სემინარიის რექტორზე.—წერილი რედაქტორთან.—სხვა-დ-სხვა ამბები დ შენიშვნები. — ჭეშმარიტების აღდგინების გამო.—სწავლა და მეცნიერება ქრისტიანობრივ სარწმუნოებასა და კეთილ ზნეობაზე. მოკლე სიტყვა ბლ. მ. დ. ბარნაბოვისა.—მართლ-მადიდებელი ეკკლესიის ღვთის-მსახურების ტიბიკონის ზოგიერთი კითხვების ახსნა დ განმარტება.—ნარევი.—რედაქციის პასუხი.—განცხადებანი.

არა ოფიციალური ნაწილი.

საჭიროა თუ არა საეკკლესიო გალობის ნოტებზე გადაღება?

ერთი უმთავრესი მიზეზთაგანი ჩვენი ეკკლესიის წირვა-ლოცვის დროს ხალხისაგან დაცალიერებისა და საზოგადოდ მლოცველთა ეკკლესიაში სიარულის მოსპობისა არის საეკკლესიო გალობის დავიწყება და, ზოგიერთ ეკკლესიებში, სრულებით მისი მოსპობა. ეს, ჩვენის აზრით, ისე ცხადია ყველასთვის, რომ ამის დამტკიცება და ამაზედ ლაპარაკი და წერა ტყუვილ-უბრალოდ დროს დაკარგვად მიგვაჩნია. რამ უნდა მიიზიდოს ხალხი ჩვენს ეკკლესიებში? ქადაგებითი სიტყვა ძლიერ იშვიათად ესმისთ მათ და გულის დამატკბობელ გალობას ხომ სულ ვერ გაიგონებენ! სდგას მარტო ერთი მედავითნე კლიროსზე, კითხულობს წიგნებს, რომლის კითხვიდამ ხალხს არ ესმის არც მეოთხედი; გალობს, მაგრამ თვითონაც არ იცის, რას გალობს და როგორ!..

საეკკლესიო გალობას დიდი მნიშვნელობა აქვს წირვა-ლოცვის ასრულების დროს. კარგად დაწყობილ გალობას შეუძლია მლოცველს დაავიწყებინოს ამ ქვეყნის ათას-ნაირი შფოთი და ზრუნვა და მიაქციოს ღვთისადმი სავედრებლად. ეს თითქმის ყველას კარგად აქვს გამოცდილი.

იყო ჩვენში დრო, როდესაც საეკკლესიო გალობა ძლიერ კარგად ცოდნებიათ თითქმის ყველგან, მაგრამ დღეს მარტო ორმა სამმა პირმა თუ იცის ეს გალობა, თორემ სხვებს სულ დავიწყებული აქვსთ.

საეკკლესიო გალობის შესახებ დღეს დიდი წერა და ბაასი არის აღძრული მთელ რუსეთის იმპერიაში. ათასნაირი მოსაზრებანი მოჰყავსთ საეკკლესიო გა-

ლობის უმჯობესად წაყვანისათვის და ცდილობენ, რომ ძველი კილოს გალობა შემოიღონ და ამ ბოლოს დროს შეკეთებული გალობის კილო მოსპონ; ხმარობენ სხვა-და-სხვა საშუალებას, რომ ძველ ნოტებზე დაწერილი გალობა შემოიღონ. ერთსა და იმავე დროს ცდილობენ ნოტებით გალობის სწავლის გავრცელებას სასწავლებლებში და ხალხში. დიდი ხანია, რაც გალობის მცოდნე პირებმა შენიშნეს, რომ იქ, სადაც ნოტებზე არ არის გადაღებული საეკკლესიო გალობა, ხშირად იცვლება და ბოლოს ისეთი კილოს გალობა შეეპარებათ ეკკლესიებში, რომელიც შეუფერებელი არის და გალობა სულ გადასხვავდება ხოლმე.

ნაბერძნეთის ეკკლესიებშიაც დიდი ხნიდამაქვსთ ყურადღება მიქცეული საეკკლესიო გალობაზე. აქ არათუ მარტო ნოტებზე აქვსთ გადაღებული საეკკლესიო გალობა, არამედ თვითონ საეკკლესიო წიგნებიც ზოგიერთი ნახევრობით ნოტებით არის სავსე. ჩვენ ვნახეთ ერთი მოხრილი ტანის ბერძნული კურთხევანი, რომელშიაც რაც საგალობელია, სულ ნოტებზე არის გადაღებული წიგნშივე.

ორი სიტყვით ყოველს ადგილას ნოტებს დიდ მნიშვნელობას აძლევენ და უნოტოთ გალობის შესწავლა და მისი წარმატება შეუძლებლად მიაჩნიათ. ამ დროს, სამწუხაროდ, მხოლოდ ჩვენში გამოსულან ზოგიერთები და ამტკიცებენ, რომ საეკკლესიო გალობის ნოტებზე გადაღება საჭირო არ არისო. უნოტოთაც კარგად შეიძლება ქართული გალობა გავრცელდესო!.. როგორ შეიძლება ეს? თუ სხვაგან უნოტოთ საქმე არ გაკეთებულა და საეკკლესიო გალობის ნოტებზე გადაღება მიუცილებელ საჭიროდ დაუნახავსთ, ჩვენში რატომ დაებადათ ზოგიერთებს სულ სხვა წინააღმდეგი შეხედულება? რით შეიძლება ეს ახსნას კაცმა?

ჩისთვის ვბეჭდავთ ჩვენ ზოგიერთ ლოცვებს, როდესაც თითქმის ყველამ ისინი ზეპირათ ვიცით? რისთვის ხარჯავენ რუსები ფულებს ნოტების საბეჭდავად, რომელთაც რუსულათ საეკკლესიო გალობა მშვენიერად აქვსთ შესწავლილი? აქ სულ სხვა მიზეზია. იმათ, ვინც წინააღმდეგნი არიან ქართული საეკკლესიო გალობის ნოტებზედ გადაღებისა, ალბად არ ესმისთ ნოტების მნიშვნელობა. ყოველად სამწუხაროა, რომ ამისთანა პირებში ურევიან ზოგიერთი ქართველთა სამღვდელო პირნიცა. ამ უსაფუძვლო აზრს ხელს უწყობენ ზოგიერთი ქართული გალობის მცოდნენიცა, რომელნიც შიშობენ, რომ ნოტებმა მათ შემოსავალი არ მოუსპონ, რადგან მაშინ გალობის ზეპირ-გადაცემა იმდენად საჭირო აღარ იქნება. „საშუალო რიცხვით ეკკლესიები ორ მანეთს კი არა ათ შაურსაც ვერ გადიხდიანო". ეს რა სათქმელია და მერმე ისიც, სამწუხაროდ, ქართველი მღვდლისაგან? მთელ საეკსარხოსოში 1800 ეკკლესიამდის ირიცხება. ამათში ღარიბი ეკკლესიები რომ გამოვრიცხოთ, ათასი ეკკლესია მაინც დარჩება და ამ ეკკლესიებში თითეულს ოთხ-ხუთ წელიწადში თითო თუმნის გადახდა როგორ გაუჭირდება? რამდენს იხდის ეხლა სასწავლებლების სასარგებლოდ თითო ეკკლესია? ლათინური, ბერძნული და სხვა ენების სასწავლებლად თუ კი ვადებთ ეკკლესიებს გადასახადს. ნუ თუ ცოდვა იქმნება, რომ საეკკლესიო გალობის აღსადგენად ეკკლესიამ ერთი თუმანი დახარჯოს?

იმერთმა ნუ ჰქნას, რომ ეს საქმე დაშლილიყოს. თუ ამ საქმეს ხეირიანი ბოლო არ მიეცა, უნდა გამოვეთხოვოთ ჩვენ საუკუნოდ ქართულ საეკკლესიო გალობას. დღეს კიდევ მოიძებნება ოთხიოდე პირი, რომელთაც ქართული გალობა იციან და იმათ შემდეგ აღარავინ რჩება, რომ ნოტებზე ქართული გალობა გადააღებინოს ვისმეს. როგორც ეტყობა ქართული გალობის აღდგინების კომიტეტი გამჭრიახობით ვერ იქცევა ამ შემთხვევაში. საქართველოს ეკსარხოსი მაღალ ყოვლად უსამღვდელოესი პაველ, რომელმაც ძლიერ მოიწადინა საეკკლესიო ქართული გალობის აღდგინება ჩვენში, იმედია, ამ საქმეს კეთილ ბოლოს მისცემს და მისცემს წინადადებას სამღვდელოებას, რომ მათ მოილაპარაკონ ამ საგანზე თავიანთ ყრილობაებზე. მათ უკვეთ იციან ეკკლესიების მდგომარეობა ქალაქ თფილისის მღვდლებზე, და მათ დაუკითხავად ამისთანა დიდი საქმის გარდაწყვეტა ოთხ-ხუთ პირს არც კი უნდა ჰქონდეს მინდობილი.

ჩომელიმე მიზეზთა გამო რომ ეს არც ერთი არ მოხდეს, ნუ თუ საზოგადოება ამ შემთხვევაში არაფერს იტყვის? ეკკლესიები და მღვდლები საზოგადოების არიან და არა საზოგადოება მათი. ნუ თუ ჩვენ საქართველოში აღარავინ მოიპოება ისეთი, რომ ეს საქმე ითავოს და ათი ათასი მანეთი შეჰკრიბოს ამ კეთილი საქმის დასაგვირგვინებლად? უნდა იცოდეს და ახსოვდეს ყველას, რომ თუ ქართული საეკკლესიო გალობა დაიკარგა, მაშინ მალე გამოვეთხოვებით ქართულ ენაზე წირვასაც...

ქრისტიანობის გავრცელება საქართველოში.

III.

ჩეფის ბაღში მცხეთაში იდგა დიდი კვიპაროზის ანუ ნაძვის ხე. მეფემ ნინოს რჩევით მოჰკვეთა ეს ნაძვი და მისი ტოტები იხმარა ეკკლესიის სვეტებად. ეს ეკკლესია ააგო მირიანმა იქ, სადაც იყო მაყვლის ქოხი ნინოსი. აშენების დროს მოჰხდა სასწაული (ჩვენი ეკკლესიის გადმოცემით). ექვსი სვეტი რომ დასდგეს, მაშინ მეშვიდე სვეტისათვის ნაძვის ღერი უნდა დაედგათ, მაგრამ ვერას გზით ვერ შესძლეს მისი ადგილიდამ დაძრა, ვიდრე ციდამ ანგელოზები არ ჩამოვიდნენ და არ მოაგვარეს საქმე. ამავე დროს ნინომ გაიგო, როგორც ზეპირ გარდმოცემაა, რომ კვართი უფლისა მარხია მცხეთაში; იმავე სასწაულმა კიდევ ყველას აფიქრებინა, რომ კვართი უეჭველად უნდა ყოფილიყო მოკვეთილ ნაძვის ხის ქვეშ. *) მართლაც ნაძვს სდიოდა მირონი და ჰკურნებდაცა სნეულთა. ასრე ააშენეს პირველი ტაძარი საქართველოში. დაარსდა ჩვენში სამწყსო, ანუ ეკკლესია უფლისა ჩვენისა და დაწესდა სასულიერო წოდება, რომელიც პირველ დროში სულ მთლად შესდგებოდა ბერძენთაგან. ესტატე ეპისკოპოსი მალე, როგორცა ვსთქვით, პატრიარქის ხარისხზედ აღყვანებულ იქმნა და ამიტომ მან საქართველოს ეპისკოპოსად აკურთხა ბერძენი იოანნე და თვით წავიდა ახალი სამწყსოს წარსამართავად ანტიოქიაში. მცხეთის ტაძარი, აღშენებული ჩაცხოვრის სახსრად, ხსენებული სვეტის გამო დღესაც იწოდება სვეტი-ცხოველად. თქმულება არის, რომ იმ მეშვიდე სვეტს, რომელიც ახლაც იმყოფება მცხეთის ტაძარში, სულ მუდამ სდიოდა მირონიო. ნაძვის ხიდამ აგრეთვე გააკეთეს ჯვრები, რომელთაგან ერთი დასდგეს მცხეთის პირ-და-პირ, არაგვის გაღმა გორაზე, იქ, სადაც ეხლა ჯვრის ეკკლესიაა; **) მეორე უჯარმაში, *) მესამე თხოტის გორაზე **) და მეოთხე სოფ. ბოდბეში.

შემდეგ ამისა მეფე და ნინო შესდგომია ზრუნვას ქრისტიანობის გასავრცელებლად სამეფოს შორეულ კუთხეებშიაც. როგორც სჩანს საეკკლესიო მატიანეთაგან, ჭართალელნი, ფხოველნი, ბუდამაყრელნი და სხვანი მთიულნი არ განათლულან მცხეთაში მეფესთან და სხვა ქართველებთან ერთად. აი ამათ მოსაქცევად და კავკასიონის ბნელს ღელეყურეში ქრისტიანობის დასანერგავად გამგზავრებულა იგივ წმიდანი.

„აწ უკვე, საყვარელნო ჩემნო, ივლტოდეთ კერპთ-მსახურებისაგან“ (კორინთ. ეპისტ. წმ. მოც. პავლესი თ. 10, 14). მოდის თქვენი კერპების დასამხობად საკვირველი დედა-კაცი ესე ნინო. მართლაც ნინო ეპისკოპოზით იოანეთი, მეფით, ერთი ერისთავით და სხვ. წავიდა წობანსა, მოუწოდა ჭართალელთა, ფხოველთა, ბუდა-მაყრელთა და უქადაგა „ჯვარი ქრისტეანეთა, ჭეშმარიტი, მიმყვანებელი ცხოვრებად საუკუნოდ“. მაგრამ ფხოველთა და ზოგიერთ სხვა მთიულთ არ მოუმდომნიათ ქრისტიანობის მიღება და როდესაც მეფეს ამის გამო დაუმხია მათი კერპები, მაშინ იგინი გადასახლებულან თუშეთში. ნინო და მისი ამალა წამოსულა ერწო თიანეთში, უქადაგნია მათთვის ქრისტიანობა და მათაც მიუღიათ. აქედგან ნინოს მოუსურვებია გამგზავრება რანს, მოსაქცევად მეფის მირიანის სიძის ფეროზისა, მაგრამ ოდესც მიუწევნია სოფ. ბოდბემდის, დაუძლურებულა და ამიტომ იქვე დაშთენილა და იქიდგან დაუწყვია ქადაგება სჯულისა ქრისტესისა და წარმართი ხალხი კახეთ-ჰერეთისა უნათლია ნათლითა ჭეშმარიტითა „და ყოველთა მოსეს მიერ ნათელ-იღეს ღრუბლითა მით და ზღვითა“ (კორ. ეპისტ. წმ. მოც. პავ. 10, 2). მაგრამ დიდ-ხანს აღარ გაგრძელდა ჟამი მოღვაწეობისა წმიდისა ამის ნეტარისა დედისა ჩვენისა ნინასი. იგი ძრიელ დასნეულდა. მაშინ მოვიდენ მისა მეფის ძე

---

*) არც ერთგან ისტორიაში ჩვენ არ აღმოგვიკითხავს, თუ რომელი მეფის, ან რა დროს პოვნილ და მიწიდამ ამოღებულ იქმნა ისეთი დიდი საუნჯე ეკკლესიისათვის, როგორიც არის კვართი უფლისა იესო ქრისტესი. მხოლოდ ყველანი დარწმუნებულნი არიან (იხ. სვინაქსარი 10 ივნისისა), რომ კვართი; პოვნის შემდეგ, სულ მუდამ ინახებოდა მცხეთის სამთავრო ტაძარში და ხან იყო გვადრუცში, ხანა ჯვარში (კვართზე დაწვრილებითი ცნობები თავის ადგილას იქნება).

**) ეს ეკკლესია ლეკთაგან გაოხრდა 1787 წ. და აწ ჰგიეს ცალიერად პირის-პირ მცხეთისა, არაგვის მდინარის გაღმა გორაზე. ეკკლესია იწოდება აგრეთვე ჯაჭვის ეკკლესიად, თქმულება არის, რომელ ჯვარის ტაძრიდამ მცხეთის სობოროზე მაღლა ჰაერში გაბმული იყო ჯაჭვი. ჯვრის ტაძარში მცხოვრები წმ. ბერი ამ ჯაჭვზე გადადიოდა მცხეთაში საზრდოს გადმოსატანად. ერთხელ გადამავალმა ბერმა გულში ცოდვა გაივლო, ჯაჭვი გაუწყდა და თვითც ჩამოვარდა აღელვებულ მდინარის ზვირთებში.

*) უჯარმა ამ დროს დიდი და მრავალ მცხოვრებლებიანი ქალაქი იყო. ეხლა უბრალო სოფელია. მდებარეებს გარეთ-კახეთში (კუხეთში).

**) თხოთი ის ადგილია, საცა მეფე მირიანმა გადასწყვიტა გაქრისტიანება და განათვლა. ამ ადგილას მირიანი ნადი-

რევი *) და მეუღლე მისი სალომე, აგრეთვე ეპისკოპოსი იოანნე და ყველამ მოინდომეს ,,წარმოყვანებად წმიდისა ნინოსი“ მცხეთად. ხოლო წმიდა ნინო არა ერჩდა. მაშინ წარვიდა თვით მეფე და სიმრავლე ერისა ძლიერისა და მივიდეს მის თანა და შეჰკრიბა სიმრავლე ერთა და ჰხედვიდა ყოველი იგი ერი პირსა ნინოსა, ვითარცა ზეცისა ანგელოზისა და მოსწყვედდიან ფესვსა სამოსლისა მისისასა, მიიღებდეს და ემთხვეოდეს სარწმუნოებით. და იძულებით ევედრებოდეს ყოველნი დედოფალნი გარემოს მსხდომნი, რომელთა მოზდიოდეს ცრემლნი თვალთაგან მათდა განშორებისათვის მოძღვრისა მის და მოღვაწისა და სნეულთა მკურნალისა ხელოვანისა“ (ბატ. თეიმ. ისტ. გვ. 270).

უკანასკნელ წამებში თვისის სოფლად ცხოვრებისა, წმიდასა ნინოს, თხოვნისა მებრ დედოფლისა სალომე უჯარმოელისა და პეროჟ პერისნელისა, უამბნია თვისი წარსული თავგარდასავალი ანუ, უკედ ვსთქვათ, თვისი ბიოგრაფია. ,,იწყო სიტყვად წმ. ნინომ და იგინი (სალომე უჯარმოელი და პეროჟ პერისნელი) სწერდეს და წარმოუთხრა ყოველი, რომელი ზემოთ დავსწერეთ ცხოვრება მის წმიდანისა და ნეტარისა“ (იქვე გვ. 271). შემდეგ ეპისკოპოსმა იოანნემ შესწირა უსისხლო მსხვერპლი და აზიარა წმ. ნინო ხორცსა და სისხლსა ქრისტესა. წმიდამან ნინომ ღრმა მოხუცებულებაში (67 წ.) განუტევა სული თვისი დასაბამიდგან სოფლისა 5834 წ., 329 წ. ქრისტესით, ქართლად მოსვლით მისითვე 25 წელსა. წმიდა გვამი მისი, მისივე ანდერძის ძალით, დამარხეს იქვე ბოდბეში, იქ, საცა ეხლა წმ. ნინას ეკკლესიაა, რომელიც ამ ბოლო დრომდის იყო სამიტროპოლიტო ტაძრად. **)

შემდგომად ნინოს დასაფლავებისა, მეფე მირიანს მოუვლია ჰერეთი, ქართლი და მთელი თვისი სამეფო და თითქმის ყველგან განუმტკიცებია ხალხი სარწმუნოებასა ზედა სამებისა ერთ არსებისა ღვთისასა.

თქმულება არის, მერე საფუძვლიანი, რომელ ესე მირიან წასულიყოს კოსკანტინოპოლს და ეხილოს დიდი იმპერატორი რომისა და საბერძნეთისა კოსტანტინე, რომელსაც დიდის პატივის ცემით მიუღია ჩვენი მეფე. აქედგან მირიანი გამგზავრებულა იერუსალიმად და უშოვნია ქართველთა ჯვარის მონასტრის ადგილი. ეს ის ადგილია, ,,სადაცა ლოთმან, ძმის-წულმან აბრაამისმან, დანერგა სამი მუგუზი ერთად და სასწაულითა აღიზარდნეს იგინი ერთხედ, რომლითა დარწმუნებულ იქმნა ლოთ, რომელ მიეტევების მას ცოდვანი მისნი. ჯვარის მონასტრის ტრაპეზი სდგას ძირსა ზედა ლოთის ხისასა. ძირი იგი ხისა მის აქამომდე იხილვების ქვეშე წმიდისა ტრაპეზისა“. მირიან მეფის დროსვე დაწყებულა იერუსალიმში ქართველთა ჯვარის ეკკლესია. პირველად იგი ყოფილა მცირე, მემრე შემდეგ მეფეებს გაუდიდებიათ, გაუმშვენერებიათ და უჩუქებიათ დიდი მამულები საქართველოში.

როდესაც მირიანი დაბრუნდა საქართველოში და სცნო თვისი უფროსი ძის რევის, კახეთის მმართველის გარდაცვალება, მან ეს მხარეც შეუერთა თვისსა სამეფოს და მალე თვითონაც აღესრულა (342 წელს.) *). გამეფდა კოსტანტინესთან მძევლად მყოფი მეფის ძე ბაქარი.

ბაქარს მამაზე მცირე ღვაწლი არ მიუძღვის ჩვენი ხალხის წინაშე. იგი მხურვალედ შეუდგა

რობდა. მან მოვლო სანახები მუხრანისა და აღვიდა მთასა ზედა თხოთისასა მაღალსა, რათამცა მოიხილა კასპად და უფლის ციხედ. განვიდა თხემსა მთისასა, დაუბნელდა მათ ზედა მზე და იქმნა ვითაარცა ღამე ბნელი უკუნი. მეფემ ბევრი ევედრა თავის ღმერთებსა, მაგრამ ამაოდ: შველა არ საიდამ იყო. მაშინ სთქვა მან: ,,ღმერთო ნინოსო, განმინათლე ბნელი ესე და აღვიარო სახელი შენი, აღვმართო ძელი ჯვარისა და თაყვანი ვსცე მას და აღვაშენო სახლი სალოცველად ჩემდა და ვიყო მორჩილ ნინასა სჯულსა ზედა რომთასა“. ასრეც მოჰხდა. (თეიმურ. გვ, 258).

*) რევი იყო ძე მირიანისა. მას ცოლად ჰყვანდა სალომე, რომელმაც აღწერა წმ. ნინას ცხოვრება და თავ გარდასავალი. რევი სცხოვრებდა უჯარმაში და განაგებდა კახეთსა და მის მიდამოსა.

**) პირველი ქვის ტაძარი ნინას საფლავზე ააგო მირიანის ძემ ბაქარმა. ეს ტაძარი განახლებულ იქმნა მიტროპოლიტის იოანნესაგან (1837 წ.) აქაური მიტროპოლიტის სამწყსო იყო ქიზიყი კონდოლამდის და ესენივე გვირგვინოსან ჰყოფდენ ხოლმე კახეთის მეფეთა (Жизн. гр. св. Пл. Іос. გვ. 47, შენიშნვა 29). წმ. ნინო მოციქულთა სწორად აღვიარებულ იქმნა ჩვენი ეკკლესიისაგან და მის დღეობად დაინიშნა 14 იანვარი, დღე აღსრულებისა მისისავე. საგალობელი კი შეუდგინეს მე IV საუკ. გასულს.

*) მირიანს დიდსა, ჰრჩეულს სხვას ვისმე დავითს,
ამად ვითარმედ, იყვნეს უმძლეს უმხნესნი,
მეფენი პირველ სხვა და სხვათაგანს ტომთა,
მაგრა არა სთნდეს, მონად თვისად უფალსა,
ეშესაბამვის შესხმა მიცემად ქებით.
სხვა საკლე იქმნა, მირიან რჩეულ წმინდა,
გვემული სიბრძნით განგებით შთაჭრილ-ცხენით
ამით ტყვისაგან, თავისუფალ ტყვეობის,
მცნობელი და მსწრაფლად განღვიძებული ღვთისად,
კერპთ მმუსრი ქრისტეს აღმმართები ჯვარის.

ქრისტიანობის გავრცელების საქმეს და აგრეთვე ხალხის განათლებისას. მან საბერძნეთიდგან გამოიწვერა განათლებულნი პირნი და თავის სამეფოს ყოველი კუთხისკენ გაგზავნა საქადაგებლად ქრისტიანობისა. მის დროს მოიქცნენ წარმართობიდამ ხევსურნი, აფხაზნი და მრავალი სხვა მთიულნი. ქრისტიანობის მკვიდრად დასამყარებლად ამავე მეფემ ააშენა მრავალი ტაძრები და დააწესა საეპისკოპოზო კათედრანი სხვა-და-სხვა ადგილას, მაგ. წილკანში, საცა ააგო წილკნის ღვთის-მშობლის მშვენიერი ეკლესია და აგრეთვე სხვაგან. ბაქარმავე ეკლესიებში შემოიღო ქართული წირვა-ლოცვა და გალობაცა, მიმსგავსებული ბერძნულის ხმისა. ბაქარი ყოველ გვარ ღონისძიებას ხმარობდა, რათა ქართული ეკლესია დაეყენებინა სამშობლო ნიადაგზე. ამიტომ იგი ცდილობდა, რომ ხალხში გაევრცელებინა განათლება და ამნაირად მოემზადებინა მამულისა და ეკლესიისათვის მოსამსახურე პირნი. ამის მიზეზით მან მრავალგან დაარსა სკოლები, საცა სჯულისა და სხვა საგანთა გარდა ასწავლიდნენ აგრეთვე ბერძნულ და ასირიულ ენათა. ჩვენს ენაზე გადმოათარგმნინა ბევრი სამღვთო წიგნები. მაგრამ სიკვდილმა აღარ დააცალა ბრძენსა და განათლებულსა ამა მეფეს განგრძობა ჩინებულისა სამსახურისა მამულისათვის. იგი აღესრულა 364 წელს.

ამავე წელს მეფობა მიიღო მისმა შვილმა მირდატ III, რომელიც აგრეთვე მუყაითად შეუდგა ქრისტიანობის საქმეს. მის დროს სამწყსოს განაგებდა მთავარ-ეპისკოპოსი იაკობი და მის შემდეგ იობი. მირდატმა მოაქცია კლარჯეთის და ჯავახეთის მცხოვრებნი ქართველნი და მკვიდრად იქ დანერგა ქრისტიანობა. იმერეთში ააგო მშვენიერი ხონის სობორო. რომელსაც განუწესა ეპისკოპოსი. აგრეთვე სხვა-და-სხვა ადგილას ააშენებინა მრავალი ეკლესიები. მის მეფობის განმავლობაში (364—379 წ.) საქართველოს ეკლესია სტკბებოდა მშვიდობიანობითა და წარმატებაში შედიოდა.

მოსე ჯანაშვილი.

ესე არს პირველ და დასაბამ მეფეთა,
კეთილ-მსახურთა, ვინ მოიმადლა ნიჭად,
ქრისტეს სახელის და მის მის შორისებათ,
წინამძღვარ ექმნა, ღვთისა მიმართ ქართველთა,
ხოლო გვირგვინი მიიღო მოციქულთა.
(იხ. წყობილ სიტყვაობა, მუხ. 549, 550 და 551)

მირიან მეფის სახე გამოხატულია იერუსალიმის ქართველთა ჯვარის მონასტრის კედელზე.

თუშ-ფშავ-ხევსურეთიდამ.

ხევსურების რელიგიური მდგომარეობა და ძველი მათი ჩვეულებანი.

მაღალ ყოვლად უსამღვდელოესმა საქართველოს ექსარხოსმა პავლემ მობრძანებისა-თანავე მიაქცია ყურადღება თუშ-ფშავ-ხევსურეთის ეკლესიებს და სამღვდელო მოსამსახურე პირთა მდგომარეობას. სხვათა შორის დაინახა მან, რომ „კავკასიის მართლ-მადიდებლობის სარწმუნოების აღდგინების საზოგადოებას“ არ აქვს საკმაო ფულები, როგორათაც წინეთ ყოფილა. რადგან დაინახა ასეთი სიღარიბე კომიტეტისა, მაშინვე კეთილ-ინება, რათა ერთი საბლაღოჩინო თუშ-ფშავ-ხევსურეთისა განიყოს ორათ, ესე იგი: ფშავ-ხევსურეთი მიეწეროს თიანეთის საბლაღოჩინოს და თუშეთის პრიხოდები თელავის უეზდის სოფლის იყალთოს ბლაღოჩინის დეკანოზის მგნატე მრევლოვის საბლაღოჩინოს; ამიტომ დათხოვნილ-იქმნა ბლაღოჩინი ინაევი, რადგან მას მომეტებული ჯამაგირი ეძლეოდა და ფული კი არ იყო. ამ განკარგულების შემდეგ მისმა მაღალ-ყოვლად უსამღვდელოესობამ, მოწერილობითა პირველის მარტიდამ 1883 წლისა, უბრძანა ბლაღოჩინს დეკანოზს მგნატე მრევლოვს, რათა ის თავის დროზე ჩავიდეს და ჩაიბაროს კუთვნილებისა-მებრ ყველა ეკლესიები ფულებითურთ; თანახმად მოწერილობისა, 9-ს ივლისს 1883 წელსა, ბლაღოჩინი გაემგზავრა თავის საბლაღოჩინოში და მივიდა თუ არა თუშეთში, მაშინვე შეუდგა ყველა ეკლესიების დავლას და რევიზიას; მან ამასთანავე ისურვა საეკლესიო მოსამსახურეთა სახლების დათვალიერება. ყველა ეკლესიაზე ბლ. მრევლოვი უწოდებდა ეკლესიის მრევლთა და აძლევდა მათ დარიგებას, რომ მათ ძველი ჩვეულებაები მოსპონ. აქ თითქმის ახლაც ხალხი კერპთ-თაყვანის მცემლობას აღასრულებს. ამათ ეკლესიის გარდა აქვსთ ცალკე სალოცავები, რომლებიც მათ ნამდვილ სალოცავად მიაჩნიათ. ბევრი ელაპარაკა ბლ. მრევლოვი ხალხს ამ ცუდი ჩვეულებაების მოსპობაზე. აქაურმა მღვდლებმა შეატყობინეს ბლაღ. მრევლოვს ყველა მოქმედებანი და ჩვეულებანი ფშავ-ხევსურეთის „დეკანოზების“ და „ხევის ბერებისა,“ რომლებიც წელიწადში, ივლისის თვეში, ერთჯერ მოვლიან თავიანთ სალოცავებში კერპთ-თაყვანის-მცემლობის აღსასრულებლად და მეტად ატყუებენ და აწუხებენ ხალხს. აი როგორ

იქცევიან ეს „დეკანოზები“: როცა „დეკანოზები“ სოფლებში შედიან, მათ ხელში უჭირავთ საქენის ოდენა ჯოხები, რომლებსაც ზემო თავში შუბი აქვსთ გაკეთებული, ცოტა ქვემოთ ვერცხლის ბურთი, ამის ქვემოთ ზარები ჰკიდია და მასთან ჯოხზე ჩამოკიდებულია სხვა-და-სხვა ფერის ხელსახოცები. ეს შეფერადებული ჯოხი უჭირავს უმცროსს დეკანოზს უ. ს. მამასახლისს ზიორგი ხაზანაურს. ამ უფროსს დეკანოზსა აქვს გულზედ დასხმული სხვა-და-სხვა ჯაჭვები, რომლებზედაც ასხმულია მომცრო ვეცხლის ჯვრები, დახვრეტილი აბაზები, სამშაურიანები, უზალთუნები, ვეცხლის ბურთები, ულენტო მედლები, მათ შუა ჰკიდია დიდი ვეცხლის არხიმანდრიტის ჯვარი, რომელზედაც გამოხატულია მაცხოვარი; მარჯვენა ხელში უპყრია დიდი ვეცხლის ჯვარი ოთხივ გაშლილ ფრთაზედ, შემკული უბრალო ჭიქის ქვებით, ჯვრის ბოლოს ბურთია გაკეთებული. ეს ჯვარი, შეხვეული ხელსახოცით საბუხრის მსგავსად, „დეკანოზს“ მკლავ აღებული უჭირავს. მარცხენა ხელში უჭირავს მას ეპისკოპოსის კვერთხი, რომელსაც თავი მოხრილი აქვს და რომელზედაც მზგავსად ვეცხლის არწივებისა არიან გამოხატულებანი; ამავე ჯოხზედ ჩამოკიდებულია ხელსახოცები. ერთი სიტყვით ამ ჯოხებს ვერ განარჩევს კაცი ეპისკოპოსის ხელ-საჭერ კვერთხისაგან. როცა „დეკანოზები“ ერთ ვერსტზედ მოუახლოვდებიან იმ სოფლებს, სადაც საკერპო სალოცავი არის, მათ მიეგებება ხალხი და მიიღებენ დიდის ამბით. თუ სადილობა არის, „დეკანოზებს“ დაუკლამენ ცხვარსა; ამის სისხლს თავის საკუთარს თეფშზედ დაასხმენ; ჯერ უმფროსი „დეკანოზი“ ყველას შუბლზედ ჰსცხებს და მერე ასხურებს ამ სისხლით ყველას. როცა კარგად გაატარებენ დროსა, მერე წამოვლენ დიდის ზარის წკარა-წკურით, წინ მოუძღვის უმცროსი „დეკანოზი“ ზარის რეკითა და მას უკან მოსდევს უფროსი „დეკანოზი“ ჯოხის ბჯენითა; როცა მოვა საკერპოსთან, აანთებენ სანთლებს და ხელ-აპყრობით თავის ზემო-მოხსენებულის მასალებით დაიწყებს ლოცვას მაღლის ხმით, რომ მთელმა სოფელმა გაიგონოს და მივიდეს. მათი ლოცვა იწყება შემდეგი სიტყვებით: „დიდება ღმერთსა, დიდება მზესა, დიდება მთვარესა, დიდება ვარსკვლავთა“. ამასთან „დეკანოზი“ იტყვის ორიოდე სიტყვას მამაო ჩვენოსაგან, მრწამსისაგან და კანას გალილიასა. ამ ლოცვებში ისინი ურევენ ღვთის სარწმუნოების წინააღმდეგ სიტყვებს. ეს ყვირილი გაგრძელდება ორ საათამდის; მემრე დასხდებიან და იქაც, თუ ცხვარი დაჰკლეს, მისი სისხლით ასხურებენ ყოველთა იქ მყოფთა. ამ დროს „დეკანოზებთან“ მიდიან ყველანი, ვისაც მიცვალებული ჰყავს, ან წყალში დამხრჩვალი, ან კლდიდგან, ან ცხენიდგან გადმოვარდნილნი და მოახსენებენ „დეკანოზს“, რომ მან მიცვალებულის სული უპოვოს მათ, გამოიყვანოს ჯოჯოხეთიდგან და შეიყვანოს სამოთხეში. დეკანოზი მაშინვე გაჰყვება ცხენით მიცვალებულის პატრონს. გზაზე, სადაც დიდი ქვა დახვდება, დეკანოზი დაუძახებს მიცვალებულის პატრონს: „გადააბრუნე ქვა“; როცა ქვას გადააბრუნებს, მერე დაუძახებს: „გაიქეცი, არ მოიხედო, უკან მოგდევს სულიო“. მიცვალებულის პატრონი გარბის და მივა ან სახლში და ან საკერპოში ფრიად დაღლილი და დაქანცული. აქვე მოვა დეკანოზი ცხენით, შემოუვლის საკერპოს, დაიწყებს ბუტბუტს და მერე ცაში დაიწყებს ყურებას გაშტერებით და იძახის: „აგე დაინახეთ, მიცვალებულის სული სამოთხეში შეიყვანეო“; მაშინ „დეკანოზს“ ხელზე აქვს შემობმული ვეცხლის ბადია და ამაში ხალხი ჰყრის შესაწირავს. ამფრად აიღებს შესაწირავს ერთი თუმნიდგან ორ თუმნამდე. ამ დეკანოზებისაგან აქვსთ თუშებს შეგონებული შემდეგი ცუდი და მავნებელი ჩვეულებანი: როცა ქალს შობიარობის დრო მოუვა, მას სოფელს გარეთ გაუკეთებენ კარავს, რომელზედაც გადააფარებენ ფარდაგს და ამ ქოხში დასტოვებენ მშობიარე ქალს მარტო. ამას სჩადიან ზაფხულში და ზამთარშიაც. რასაკვირველია, რომ ამ მშობიარობის დროს ბევრნი ქალნი ჰკვდებიან უზიარებელნი და ზოგი გიჟდებიან. ასევე უშვრებიან ყველას, როცა შეატყობენ სიკვდილს. ავათმყოფს დასდებენ ფარდაგზედ, გაიტანენ გარეთ და, რაც დრო უნდა იყოს, სტოვებენ გარეთ სულის ამოსვლამდე; შეიძლება ზოგი ავათმყოფი კიდეც მორჩებოდა, მაგრამ ამისთანა მოვლით, რასაკვირველია, მალე მოკვდება...

17-ს ივლისს 1883 წელსა საღამოს რვა საათზე დეკანოზი მრევლოვი მივიდა სოფ. ბოჭორმას და დაბინავდა იქაურის მღვდლის ლევან ხვედაგურიძის სახლში. მალე მოისმა ზარის წკარა-წკური და ყველა მიხვდა, რომ „დეკანოზი“ მობრძანდებოდა საკერპო სალოცავში, რომელიც მღვდლის ხვედაგურიძის სახლის მახლობლად იყო. რაოდენიმე თუში მაშინვე მიეგებნენ თავის „დეკანოზს“ და მოაბრძანეს თავიანთ სალოცავში. სალოცავში აანთეს სანთლები და „დეკანოზმა“ თავისებურად დაიწყო ყვირილით ლოცვა: „დიდება მზესა, მთვარესა, ვარსკვლავთა და სხვათა“. ბაათავეს ლოცვა თუ არა, შეუდგნენ ვახშ-

მის ჭამას. როგორც „დეკანოზი", აგრეთვე მისი ხლებულნი ძალიან შექეიფდნენ ღვინით, ლუდით და არაყით; ამ ამბავს შორიდგან ყურს უგდებდა ბლაღოჩინი მრევლოვი და სხვანი პირნი, მაგრამ ბლაღოჩინმა ამ ამბავს ყურადღება არ მიაქცია. მეორე დღეს, დილით მამა დეკანოზმა მრევლოვმა მოუწოდა სოფ. ბოჭორმის მცხოვრებთ და მოელაპარაკა მათ ადგილობით ეკკლესიის შეკეთებაზე. აქ მოიყარეს თავი ყველა თუშეთის პრიხოდების მღვდლებმა და მათმა მედავითნეებმა, რომელთაც ბლ. მრევლოვი ელაპარაკა ეკკლესიების შესახებ საქმეებზე. მეორე დღეს, ე. ი. 18-ს ივლისს დეკანოზი მრევლოვი თანა დასწრებით სხვათა სამღვდელო და საერო პირთა მივიდა საკერპო სალოცავთან და აქ მოუწოდა „დეკანოზს" უ. ხაზანაურს, რომელიც, მოვიდა თუ არა საკერპოსთან, მაშინვე შეუდგა ლოცვას თავისებურად. ბლაღ. მრევლოვმა ერთი მედავითნის პირით მოუწოდა უმფროსს „დეკანოზს" ხაზანაურს. ის მაშინვე მოვიდა ბლ. მრევლოვთან. როცა „დეკანოზი" თავის ხლებულებით მოვიდნენ, ბლ. მრევლოვმა დაიწყო ტკბილი სიტყვები ქადაგება. იმან გამოხატა თავის ქადაგებაში ის აზრი, რომ მართლ-მადიდებელი ხალხი ასრულებენ დღესაც კერპთ-თაყვანისმცემლობას; მათი ლოცვა და საკერპო სალოცავში სიარული წინააღმდეგია მართლ-მადიდებელი დოღმატისა. მერე სთხოვა „დეკანოზს", რომ მან მისცეს მას თვისი ჯვრები და კვერთხი. „დეკანოზმა" დიდის სიამოვნებით აიხსნა გულიდგან ყველა ჯვრები და მიართო ბლ. მრევლოვს და მასთან მოახსენა „დეკანოზმა" ბლაღ. მრევლოვს, რომ მას აქვს კიდევ დიდი თავიანთი ვერცხლის ჯვარი, რომელიც მან მაშინვე მოუტანა ბლ. მრევლოვს სხვა-დასხვა ხელსახოცებში გახვეული. ბლაღოჩინმა მრევლოვმა ჩამოართვა ყველა ეს ნივთები „დეკანოზს" და უთხრა მას: „მე ყველა ამ ნივთებს წარუდგენ მისს მაღალ ყოვლად უსამღვდელოესობას იმ პირობით, რომ თქვენ ისევ უკან დაგიბრუნოს ყველა ეს ნივთები. ამასთანავე მოსთხოვა ბლ. მრევლოვმა „დეკანოზს" ხელწერილი, რომ მან შემდეგში აღარ გაბედოს ჯვრების დაკიდება და საკერპო სალოცავში სიარული. ამის შემდეგ ბლ. მრევლოვმა თავის ბინაზე წამოიყვანა „დეკანოზი" ხაზანაური, შეადგინა ჩამორთმეული ნივთების სია და მისცა თავის დიაჩოკს. როცა საღამოზე ერთად ჩაისა სვამდნენ, ბლ. მრევლოვმა ჰკითხა „დეკანოზს" ხაზანაურს, თუ ვინ მისცა მათ ნება საკერპო სალოცავებში სიარულისა. „დეკანოზმა" მიუგო ბლ. მრევლოვს: „ჩვენ ამ ჩვეულების ასრულების ნება მოგვცა ჩვენმა უეზდის უმფროსმა თ. ლევან ჯანდიერმა".

როცა ბლ. მ. მრევლოვი დაბრუნდა კახეთში, მაშინვე ყველა „დეკანოზისაგან" ჩამორთმეული ნივთები რაპორტით გაუგზავნა მისს მაღალ ყოვლად უსამღვდელოესობას. ამაზე ბლ. მრევლოვმა მიიღო მოწერილობა, რომლიდამაც სჩანდა, რომ ყველა მისგან წარდგენილი ნივთები არიან მიქცეულნი სიონის სობოროს სალაროში ერთ დრომდე. იმავე 1883 წელს, აგვისტოს პირველ რიცხვებში მობრძანდა თიანეთის უეზდის უმფროსი უ. ჯანდიერი თუშეთის სოფლებში. აქ მან შეიტყო, რომ ბლაღ. მრევლოვმა იქაურ „დეკანოზებს" ჩამოართვა ნივთები. ამაზე ის ძლიერ გაწყრა და სთქვა: „ბლაღ. მ. მრევლოვს არა ჰქონდა უფლება, რომ „დეკანოზებისთვის" ნივთები ჩამოერთმია და სხ." ამის შესახებ უ. ჯანდიერმა მოხსენება გაუგზავნა ექსარხოსს, რომელმაც ამის თაობაზე გამოძიება დანიშნა. ეს გამოძიება დღესაც არ არის გათავებული; თუ კარგად იქმნა საქმე გამოძიებული, იმედია, ჭეშმარიტება აიხსნება. აქ ის არის სამწუხარო, რომ ადგილობრივი პოლიცია ყურადღებას არ აქცევს და არ ცდილობს, რომ ხალხში კერპთ-თაყვანისმცემლობა მოსპოს.

საისტორიო მასალები.

ამ უკანასკნელ დროს ევროპიელი სწავლულებიც ჯეროვან ყურადღებას აქცევენ ჩვენ მხარეს. ბევრი მათგანი თურმე ჰკვირობს: უკანასკნელი ველური ხალხიც კი არ დარჩენილა დედამიწაზედ რომ მისი ვინაობა და ვითარება არ გამოკვლეულიყოს და ევროპას და აზიას შუა კი არის ისტორიული ერი — ქართველები, რომელთა ვინაობა, სათავე და მათის ენის წარმოჩინება ჯერ კიდევ გამოცანას შეადგენსო... ამ სწავლულებს, ჩვენდა სასირცხვოდ, ჩვენზედ უფრო შეუგნიათ, რომ ჩვენის წარსულის გამოკვლევა ბრწყინვალე სხივს შეაფრქევს სამეცნიერო მსოფლიოში. მაგრამ ისინი შორს დგანან ჩვენგან და, თუ ათასში ერთხელ რომელიმე მეცნიერი მოგვინახულებს, ჩვენ მათ გზასაც ვერ ვუჩვენებთ, უმს მასალასაც ხელში ვერ ვაძლევთ და ისიც გაკვრით რაღაცას დასწერს და გაუდგება გზას.

ეს, რა თქმა უნდა, წყვდიადს ფარდას ვერ მოაშორებს. არიან ისეთი მწერლებიც, რომელთაც უწერიათ თავისს ეტნოგრაფიულს აღწერაში შემდეგი: „ქართველები იგეთივე ველური ხალხია, როგორც სხვა კავკასიის ხალხები, მწიგნობრები მათში ორი-სამი თუ მოიშოვება, თვით მეფემ წერა-კითხვა არ იცის, ხალხს ლიტერატურა არ აქვს; აქვთ ერთი რაღაც ზღაპართ-კრება („ქართლის ცხოვრება“) ჯ იმითი თავს იქცევენ ზოგნი..“ ამგვარის ცნობებით ჰკვებდენ მაშინდელს ნასწავლ მკითხველ საზოგადოებას, რომელსაც დიდი ყურადღება ჰქონდა მიქცეული კავკასიის ხალხებზე. ევროპიელი თუ ვინმე მოინდომებდა ჩვენზედ რისამე დაწერას, ისინი ამისთანა ახირებულ ნაწერებს ერწმუნებოდნენ, მათზე ამყარებდნენ თავის შეხედულებას და ძლიერ სტყუვდებოდნენ. როგორც მაგალითად მოქცეულა ლერხენფელდი, და გამოსცემია ერთი უშვერება და სულელობა თავის წიგნში.

ჩასაკვირველია, ყველაზე უფრო სანდოდ და ერთგულად ქართველს ერს გამოიძევს ის, ვინც საქართველოშივე ჰბრუნავს და აკვირდება მის ცხოვრებას. მაგრამ, სამწუხაროდ, ნამდვილს ნიადაგზედ მუშაკებს დღეს ძლივს ორ-სამს კაცს თუ იცნობს ჯერ ჩვენი საზოგადოება, — მეტს არა. ესენი არიან დ. ჩუბინოვი, ალ. საგარელი, დ. ბაქრაძე და ორიოდე სხვა. უნდა მოვიხსენიოთ ისიც, რომ ამ ნიადაგზედვე დგას ბ. დადიანი, რომელიც შესდგომია ამგვარის სამეცნიერო ცნობების განთქმას (პოპულიარიზაციას). მისი განთქმითი ლექციები ალბად იმ მიზანს უნდა ჰსდევნიდეს, რომ აღძრას ცნობისმოყვარება საზოგადოებაში, თორემ ორის და სამის კაცის კალმის ნაწერი ვერას გახდება იქ, საცა აგეთი დაბურვილი ტევრია გასაკაფი. სიხარულით მივეგებებით ყოველს ზემო-დასახელებულთ პირთ ნაღვაწს, რადგან ჯერ მათგან ნაასალიც არ გვღირსებია მისი, რისაც მომლოდენი ვართ. ამასთანავე ამ ძვირფასს კაცებს უნდა მოვაგონოთ ისიც, რომ რაც ამ დროში, ვთქვათ, ათას თუმნად ღირს, ის ცოტას ხანს უკან იქნება ხუთ გროშად აღარ ეღიროს.

ჩათაც და ჩვენ საზოგადოებამაც იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ თანდათან მათს რაზმში ჩადგებიან მრავალნი სხვა სწავლულნი და გაუწევენ უსასყიდლო სამსახურს მეცნიერებასაც და მამულსაც. უამათოთ კი ჯერ ჩვენი მოქმედება თითქო უნიადაგოა და „აჭია-ბაჭიასა“ ჰგავს, განსვენებული პ. იოსელიანის თქმის არ იყოს. ისინი დაუმტკიცებენ განათლებულ საზოგადოებას, რომ აზიის ხალხთა მოძრაობათა ტალღები აქ, კავკასიის ქედის ძირად, დახეთქებულან; რომ დიდებულს, ძველს ქართულს ლიტერატურაში იმყოფება ყოველისავე ამის გამოძახილი; რომ თვით ქართულს ენაში და ყოფა-ცხოვრებაში უხვად გაფანტულია ამისი ნაკვალევი, რაც სხვაგან, ევროპაში, უკვე აღგვილა; რომ აქედამ მრავალი მეცნიერების საჭირბოროტო კითხვები გადმოიშლება და განიმარტება და სხ. და სხ. ამიტომაც სიხარულით მივეგებებით იმ ისტორიულ საზოგადოებას, რომელიც დღეს ჩვენში ფუძნდება და რომელიც გაუწმენდს ნიადაგს და შეუმზადებს მასალას მომავალს მეცნიერებას.

ჩველას ვალია, რომ შევუწყოთ ხელი ამ სასიქადულო საქმეს. თუ ისტორიკოსობა, არხეოლოგობა და ლინგვისტობა არ შეგვიძლია, იმას მაინც რა უდგას წინ, რომ რაც ხალხში რამ იპოება ის არ დავკარგოთ. არა მარტო დასაბამ-დასაწყისია ბნელი ჩვენ ისტორიაში; გუშინ რა იყო, ისიც არ ვიცით. ჩვენ იმასაც არ ვეძიებთ თუ გასულ საუკუნის ბოლოს და ამ საუკუნის დამდეგსა რა იყო ჩვენში. არ ვიცით, თუ ახლანდელს ჩვენს მდგომარეობასა და თუნდ ორმოცი-სამოცის წლით ამა წინანდელს მდგომარეობას შორის რა განსხვავებაა. აურაცხელი წვრილი და დიდი სიგელ-გუჯრები, მეფის და ხელის-უფალთ ბარათები და განჩინებანი უქმად ინახებიან ყუთებში და გამომქვეყნებელი და დამმუშაკებელი არავინაა. ასის წლის მოხუცი და მოსწრე კაცები თუ რომ კიდევ მოიპოებიან, ისე გადადიან, რომ კაცი არაა გამომკითხველი იმ ამბებისა და თავ გადასავალთა, რომელთაც ისინი მოსწრებიან. ის სათუო (переходный) დრო ჩვენის ერისა, ამ საუკუნის დასაწყისში რომ იყო, იგეთს წყვდიადშია, თითქო ორი ათასის წლის წინანდელი იყოს.

ესის გამო არც მთლად უმნიშვნელოდ მიგვაჩნია ის ნაკუწ-ნაკუწი ცნობები და ისტორიული მასალები, რომელთაც დრო-და-დრო წარდგენა „მწყემსის“ მკითხველთათვის ჩვენ განვიზრახეთ.

ჩის არ გაგვგონება, თუ როგორ მორბედულად ცხოვრებდენ საქართველოს მეფეები. აქ ჩვენ იმერეთის მეფეებზე მოგახსენებთ, მაგრამ იგივე ითქმის ზედა საქართველოს მეფეებზედაც. იმერეთის დედაქალაქი თუმცა ჭუთაისი იყო, გარნა მეფეები მუდამ იქ არ ცხოვრებდენ. უკანასკნელთ იმერთა მეფეებს ერთი სასახლე ჰქონიათ ჭუთაისს ქვემოდ, იქ, სადაც ახლა ბანაკია (лагерь) და სადაც-აწ სახლობენ ლოსაბერიძეები. ამ ადგილს დღეს „მეფისეულს“ ეძახიან. აქ ახლაც არის ნანგრევი-კოშკი და აჩნია

მეფის ნასასახლევი. ჩრდილოვანთ ხეთა ძირს დგას მეფის ტახტი. ტახტს შეადგენდა: გრძელი და პრტყელი თლილი ქვა და მასზედ დაბრძანდებოდა მეფე. მასთან (უკანასკნელს მეფესთან სოლომონ მეორესთან) ჩამწკრივდებოდენ დარბაისელნი: სალთხუცესი ზურაბ წერეთელი, სარდალი სეხნია წულუკიძე, ქაიხოსრო აბაშიძე, მდივანბეგი დავით ჩხეიძე, როსტომ ნიჟარაძე, ჯაფარიძე, ბოლოს დროს მდივანი სოლომონ ლეონიძე და სხ. მოილაპარაკებდენ სამეფო საქმეებზე და აჩენდენ სამართალს. როცა მეფე საზამთროდ თვით ქუთაისს, ოქროს ჩალდაყში გადმოსახლდებოდა, იმ ზემო-ხსენებულის აგარაკიდამ მოსდიოდა მას ხილეულობა, ბოსტნეულობა და მაგისთანები. ზაფხულობით მეფე სულ მობრძედულს ცხოვრებას ეწეოდა. ერთს თვეს აქ იყო, მეორეს—იქ, შესაბამად იმისა, თუ როდის სად ჰსჯობდა ცხოვრება, ან როდის სად რა გარემოება მოითხოვდა მეფის დასწრებას. იმ სოფელს, სადაც მეფე საზაფხულოდ მიდიოდა დროს გასატარებლად, დარქმევია „სალხინო“. დღესაც ეგ სახელი რამდენსამე სოფელს ჰქვია იმერეთში და ოდიშში. ის ადგილი, საცა მეფეს გავლით უცხოვრია, „მეფის ნასადგომევად“ იწოდება დღესაც. ამისთანა სოფლები მართლაც სასიამოვნო საცხოვრებელია ზაფხულში: აგარი ადგილი, ახლო მდინარე რამ, ანუ წყარო („მეფის წყარო“ ბევრს წყაროს ჰქვია იმერეთში დღესაც), სათევზაო და სანადირო ალაგები და სხვა ამგვარებით შემკული. მეფის და მისის ამალის მასპინძლობა საყოველთაოდ იყო განწესებული იმ სამოურაოში, რომელსაც მეფე ეწვეოდა, როგორც სჩანს სხვათა შორის შემდეგის მეფის ბარათიდამ.

„ჩვენ მეფე იმერთა სოლომონ კეთილად მოგიკითხავ სკიმონეთის მოურავებო: კლდიაშვილო დათიკა, ანდრია და სხვანო მოხელენო. როცა ჩვენ მანდ ქვეყანაშიდ მოვალთ, გავივლით თუ გამოვივლით, აგრევე ჩვენი კარის კაცები, ან ჩვენი სტუმარი გაივლის-გამოივლის მაგ ქვეყანაშიდ,—ისრე მოგვხსენდა—გაენათლის კაცები სულამანიძეები, ლიკლიკაძეები და დვინეფაძეები გვემსახურებიან ღვინით, პურით და ხორცით, თორემ სხვაები უფრო თავისუფლად არიანო. რადგან ეგ სკიმონეთი სრულებით ხახულისა ღვთის-მშობლის, გაენათის ეკლესიის არის,—მათის ყოვლადუსამღვდელოესობის გაენათელ მიტროპოლიტის ეფთვიმის ნებადართვით და მოწმობით ჩვენც ასრე განვიწესებია: ჩვენ მოვიდეთ მაგ ქვეყანაშიდ, თუ ჩვენი კარისკაცი, ან ჩვენი სტუმარი,—რაც დაიხარჯოს: პური, ღვინო, სახორცე, ან ხორცის ფასი—მოკრიფონ სულ ერთობით სკიმონეთლებმა, შედგენ და ისრე გვემსახურონ, თორემ დიდად ვიწყენთ. არც თქვენ შეგაწყენთ და არც სოფელს, იცოდეთ. ნოემბრის კდ-ს. (ბეჭედი ამბობს): მეფე იმერთა სოლომონ.“

როცა მეფე რომელსამე თემში ცხოვრებდა, მაშინ ყოველს კერძო პირს შეეძლო მისი მიწვევა და გამასპინძლება, გლეხსაც კი, თუ ზურგი გაუძლებდა. იმ თავადს, ან იმ აზნაურს, რომელსაც ეს გლეხი ჰყმობდა, ეს საქმე დიდად ექებებოდა.

თუ ვისმე რამე საჩივარი ჰქონდა, ან სათემო რამ სადაო საქმე იყო გასარჩევი, მეფის იქ ყოფნის დროს კაი შემთხვევა ეძლეოდა. ამ გვარად მეფესა და ქვეშევრდომს შუა ზღუდე არ ყოფილა ამართული. უკანასკნელ გლეხსაც კი შეეძლო პირად მოეხსენებინა მეფისთვის თავისი გაჭირვება. მეფემ თვითეული პროვინციის საჭიროება ადგილობრივ იცოდა და შეძლებისა-მებრ აკმაყოფილებდა. შეიძლება, რომ სამართალი ყოველთვის მართლიადი არ იყო, მაგრამ სწრაფი კი ყოველთვის...

ზემოთ ნათქვამ სოფლებს ეკუთვნოდა სოფელი „რიონი“ და მის ახლო-მახლო მდებარე სოფლები. ამ სოფელზე საჭიროა ვსთქვათ ორიოდე სიტყვა. სოფელი რიონი ძევს მდ. რიონის მარცხენა ნაპირზედ, ქუთაისს ზემოთ რვა ვერსტის მანძილზე, მას აკრავს სოფ. ზარათი და მამაწმინდა. მათ გამოღმა ოფურჩხეთი და ბუმათი. ეს სოფლები თუმცა „ქართლის ცხოვრებისგანაც“ ნაქებია ატმითა და ბალითა, (რიონული, ანუ ქეზევაძის ატამი და ოფურჩხეთული ბალი) მაგრამ აქ სოლომონ მეფეს ატამი და ბალი როდი იზიდავდა, არამედ სხვა გარემოება.

ეს სოფლები იყო საუკეთესო სახიზარი მეფისა შიშიანობის დროს. არც ერთი ადგილი არ ემხრობოდა ქუთაისს აგეთი საიმედო თავ-შესაფარი და მტერთაგან ძნელად მისაგნები და მისადგომელი. ამასთანავე მეფეს აქ ეგულვებოდა მისნი უერთგულესნი მოყმენი ე. წ. „ფიცის კაცები“, რომელთ ჩამომავალნი დღესაც სახლობენ რიონის გაღმა-გამოღმა ნაპირებზე. როცა ქუთაისში მტერთა შემოსევის შიში იყო, მეფე და ქუთათელი მიტროპოლიტი აქ დახიზნავდენ ხოლმე თავიანთ ძვირფას ნივთებს და საეკკლესიო სამკაულ-საუნჯეს „მამაწმიდის“ მღვიმეში, სანამ შიშიანობა გადაკვეთდა. ასე ყოფილა მაგალითად მაშინ, როცა ქუთაისს ოსმალონი შემოესივნენ (სოლომონ პირველის დროს) და როცა აოხრდა დიდი ქუთაისის სობორო და მთავარ-ანგელოზის ეკკლესია.

ამ პირთაგან, რომლებზედაც უფრო ყოფილან მიტროპოლიტი და თვითონ მეფე (უფრო სოლომონ მეორე), ცნობილნი არიან ხალხში შემდეგნი: დეკანოზი იოანნე ძოწენიძე, გადეგილი დანიელ მღვდელმონაზონი, იესე წინამძღვარი ზედათის მონასტრისა და მოურავი ბერი მესხი. თვითო ორ-ორი სიტყვა თვითოეულს ამათგანზედუნდა მოგახსენოთ, რადგან ისინი შესანიშნავნი არიან.

X—X.

გაიოზ ნაცვლიშვილი, პირველი რექტორი თელავის სემინარიისა.

გაიოზი, რექტორი თელავის სემინარიისა, იყო შესანიშნავი მღვდელ-მთავარი, რომელიც სცხოვრებდა მეთვრამეტე საუკუნის გასულს და მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისში, (1746—1819 წ.) ის დაიბადა სიღნაღის მაზრაში ს. მაღაროში. სწავლა გაიოზმა მიიღო საქართველოში ანტონ ქათალიკოზისაგან. 1765 წ. ანტონმა გაიოზი მთავარ-დიაკვნად აკურთხა; ამ დროიდგან ვიდრე 1772 წლამდის ის განუშორებლად სცხოვრებდა ანტონთან. 1772 წ., როდესაც ანტონ ქათალიკოზი ირაკლი მეორისაგან გაგზავნილ-იქმნა რუსეთში, თან წაიყვანა გაიოზიც. 1774 წ. ანტონი დაბრუნდა საქართველოში, გაიოზი კი მოსკოვში დარჩა, რადგანაც სასულიერო აკადემიაში შესვლა უნდოდა. მოსკოვიდან გაიოზმა თხოვნა გაგზავნა უწმ. სინოდში, რომ მას ნება მისცემოდა აკადემიაში შესვლისა. უწმ. სინოდმა განიხილა მისი თხოვნა და ნება დაჰრთო. კურსის შესრულების შემდეგ, გაიოზი ჩქარა დაბრუნდა საქართველოში, სადაც იმან ჩქარა მიიღო არხიმანდრიტობა თვით ქათალიკოზ ანტონი დიდისაგან.

1782 წ. გაიოზი დაინიშნა ახლად დაარსებულ თელავის სასულიერო სემინარიის რექტორად; მაგრამ დიდხანს არ დარჩენილა ამ თანამდებობაში. (ორი წელიწადი იყო მხოლოდ რექტორად).

1793 წ. გაიოზი ეკურთხა ეპისკოპოზად და დაინიშნა ახლად დაარსებულს მოზდოკის კათედრაზედ. როდესაც გაიოზი თავის ეპარხიაში მოვიდა, მას დახვდა ის არა სანატრელ მდგომარეობაში: მისი სამწყსო როგორც განათლებით, ისე ზნეობით ძრიელ დაბალ წერტილზე იდგა. მღვდელ-მთავარმა გაიოზმა დიდი ყურადღება მიაქცია თავის ეპარხიას: მან დააარსა სასწავლებლები, აღაშენა ეკკლესიები და აღამაღლა ხალხი ზნეობით.

1799 წ. გაიოზი გადაყვანილ-იქმნა სარატოვის კათედრაზედ, მერე ის დაინიშნა ასტრახანის არხიეპისკოპოსად, სადაც დაჰყო 1819 წლამდის. ამ შესანიშნავმა კაცმა, თუმცა მომეტებულნი წელნი თავის სიცოცხლისა საქართველოს გარეთ გაატარა, მაგრამ საქართველო მას არ დაჰვიწყებია; ის ძრიელ ზრუნავდა საქართველოსათვის და ძრიელაც უყვარდა; მამულისადმი გრძნობას ერთ ალაგას თავის ნაწერებში, აი როგორ გამოჰხატავს: ,,არა არს-რა ესრედ ტკბილი, ვით მამულის სიყვარული''. არამცთუ სიტყვით, საქმითაც გვიჩვენა გაიოზმა მამულისადმი სიყვარული: ამას ამტკიცებენ იმისი მრავალნი თხზულებანი, როგორც საკუთარნი, ისე ნათარგმნიც *).

საკუთარნი თხზულებანი მისნი არიან:

1. მოკლე ქართული გრამატიკა.
2. საქართველოს ისტორია.
3. წინა-სიტყვაობა ქათალიკოზ ანტონი დიდის ,,წყობილ სიტყვაობისა''.

ნათარგმნი:

4. ,,მიმოსვლა'' ბარონ-დე-პოლტინისა.
5 წმიდისა მამისა ჩვენისა ამბროსი მედიოლანელ ეპისკოპოსისა მიცვალებულისათვის ძმისა მისისა სატირისა, ორი წიგნი.
6. წმ. მამისა ჩვენისა ამბროსი მედიოლანის ეპისკოპოსისა სიტყვა მიცვალებასა ზედა თეოდოსი დიდისა.
7. სამღვდელო ისტორია.
8. სამღვდელო რეგლამენტი.
9. პეტრე დიდის ისტორია შობიდგან სიკვდილამდე.
10. ეგვიპტის ისტორია, დიოდორისა.
11. კვიროსის ისტორია, სპარსეთის მეფისა.
12. ძველთა სამეფოთა ისტორია.
13. სამხედრო არტიკული პეტრე დიდისა.
14. ევროპიულ ქალაქთა ლექსიკონი.
15. სამგზავრო გეოგრაფია.
16. ღვთის-მეტყველება, მიტროპოლ. პლატონისა.
17. მარკ-ავრილია.
18. ველიზარი.
20. ქიტაიის სიბრძნე.

*) იხ. ,,ივერია'' № 8, 9 და 10 1881 წ. სტ. ნ. მთვარელიშვილისა.

21. განმარტება იგავთა სოლომონისათა.
22. ვასილი დიდის ეპისტოლენი.
23. სარწმუნოების კითხვა მიგება.
24. გონების ჰაზრი.
25. ყრმათ სასწავლო ჰაზრი.

მღვდელ-მთავარი გაიოზი, იყო აგრეთვე გამოჩენილი მქადაგებელი.

ალ. გულისაშვილი.

წერილი რედაქტორთან.

ბ. რედაქტორო!

ჩვენ წავიკითხეთ „მწყემსის“ მე 7 №-ში თფილისის სასულიერო სემინარიის რექტორის სურვილი შესახებ „ძმობის“ საშუალების გავრცელებისა. „ძმობა“ ყოფილა დაარსებული თფილისის სემინარიაში მოსწავლე ღარიბ შეგირდთა დასახმარებლათ 1880 წლიდგან. სამწუხაროა ჭეშმარიტად, რომ არც ამისთანა „ძმობის“ დაარსების წესდებას და არც სხვა რამე ანგარიშს ვერ ტყობილობს ხშირად სამღვდელოება. არც იცის მან, თუ რა მდგომარეობაშია მათი შვილები სემინარიაში სწავლის დროს. არა მჯერა, რომ ვისაც კი შეძლება ნებას აძლევს, არა თანაუგრძნოს ამ „ძმობის“ მშვენიერს მიზანს და არ შესწიროს შეძლების დაგვარათ რამოდენიმე მანეთი. რომ ეს ჩემი სიტყვები, მარტო ცარიელ სიტყვებათ არ დარჩეს, ვგზავნი თქვენს რედაქციაში ამ წერილთანვე (100 მანეთს) ასს მანეთს და გთხოვთ გაგზავნოთ სადაც ჯერ არს. *)

ქვალითის წმ. ბარბარას ეკკლესიის მღვდელი

იესე ხუსკივაძე.

*) ასი მანეთი ამ წერილთან მიღებული და სხვა კიდევ ერთი თუმანი, გაეგზავნა თფილისის სასულიერო სემინარიის რექტორს, მამა დეკანოზ პავლე ჩუდეცკის.

ჩვენ წინეთ ვსთქვით, რომ ჩვენ სამღვდელოებას ჰქონდეს კარგად გაგებული მიზანი და დანიშნულება „ძმობისა“, არ შეიძლება მონაწილეობა არ მიიღონთქო. მაგრამ რით შეიტყობენ ამას საქართველოს მღვდლები? ერთი ეკზემპლიარი „ძმობის“ წესდებისა არც ანგარიშისა არ არის დაბეჭდილი გაზეთში. ჩვენ იმედი გვაქვს, რომ სხვაც მრავალნი აღმოჩნდებიან, რომელნიც მიბაძვენ პატივცემულ მღვდლის ხუსკივაძის ყოვლად საქებურ საქციელს.

რედაქტორი.

სხვა-და-სხვა ამბები და შენიშვნები.

ჩვენ გვატყობინებენ თფილისიდამ, რომ თფილისში იბეჭდება და მცირეს ხანში გამოვა „საქართველოს მოკლე ისტორია“, შედგენილი ბ. მოსე ჯანაშვილისგან. რაღა თქმა უნდა, რომ ამისთანა წიგნების გამოცემა ძლიერ სასიამოვნო არის ყველა ქართველთათვის.

⁂

აქიდამვე გვატყობინებენ, რომ ამავე პირისაგან „საქართველოს გეოგრაფიის“ გამოცემა რომელიმე მიზეზთა გამო გადიდვა განუსაზღვრელ დრომდისო.

⁂

ჩვენ გვატყობინებენ ს. ბოსლევიდამ (შორაპნის მაზრაში), რომ იქ აპრილის 24 რიცხვსა გაუქურდავსთ ბოსლევის ნათლის-მცემლის ეკკლესია და გაუტანიათ უბრალო ნივთები სულ ოცი მანეთის საღირალი. ქურდიც დაუჭერიათ, რომელიც, როგორც ამბობენ, ცოტა ჭკუაზე შეშლილიაო.

⁂

როგორც გვატყობინებენ ზემო იმერეთიდამ ორ მაისს მოსულ თოვლს ბევრი ზიანი მიუცია ხილისა და ვენახისათვის. ნამეტან სწუხრან ფუთკრის გაქრობას. ფუთკრები ზოგ ადგილას სრულებით დახოცილან სკებში რადგან ამ დროს ყრის დრო იყოვო. ძრიელ ზიანი მიუცია აბრეშუმის ჭიებისათვისაც.

⁂

ჩვენ მივიღეთ ხუთ-ხუთი მანეთი მღვდელთ გერასიმე ხუსკივაძისა და ანდრია ბერაძისაგან გასაგზავნელად თფილისის სასულიერო სემინარიის რექტორთან, მისაქცეველად სემინარიის გაჭირვებულ ღარიბ მოწაფეთა დამხმარებელი „ძმობის“ სასარგებლოდ. ამასთან ეს პატივცემულნი მამანი აცხადებენ, რომ მზათ არიან ყოველ წელს სწირონ ხუთ-ხუთი მანეთი საწევრო ფული. ფულები მიქცეულია დანიშნულებისამებრ.

⁂

როგორც ისმის, ამიერიდგან ქუთაისის გუბერნიის ოთხ-კლასიან სასულიერო სასწავლებლებში ძველ ენებში ლათინურ ენას ასწავლიან და თფილისის გუბერნიის ოთხ-კლასიან სასწავლებლებში კი —ბერძნულ ენას.

⁂

ბლაღოჩინი მღვდელი მამა ა. შარაბიძე ჩვენ გვწერს შემდეგ წერილს: ,,ამ აპრილის თვეში მე მივიღე ორასი ეკზემპლიარი ქადაგების პატარა წიგნები ქართულს ენაზედ, ნათარგმნი პ. სოლომონ ციციანოვისაგან; მაგრამ არ ვიცით საიდამ, ვისგან და რისთვის არის ისინი გამოგზავნილი ჩემთან. ამისათვის გთხოვთ ბ. რედაქტორო ეს წერილი დაბეჭდოთ თქვენს პატივცემულ ,,მწყემსში". იქნება შეიტყოს და მომწეროს რამე, და თუ დაბეჭდვის შემდეგ ერთის თვის განმავალობაში პასუხი ვერ მივიღე მისგან, მაშინ ამ წიგნებს უფასოდ დაურიგებ სამღვდელოებას და საეროსაც, ვინაც წაკითხვა იცის".

ჭეშმარიტების აღდგინებისა გამო.

ბ. მჭედლიძის მიერ მოყვანილ ფაქტზე სიტყვას დავპირდით მკითხველებს შემდგენისათვის. ვასრულებთ ამ დაპირებას. ჩვენ მოვიყვანთ სრულებით იმ ფაქტს აქვე და ვსთხოვთ, როგორც ,,დროების" რედაქციას, ისე მის კორესპონდენტებს ჩვენი დაწერილიც მათზე გადაბეჭდონ ხოლმე შეუცვლელად, თუ სიმართლეზე არიან დაფუძნებულნი. აი ის ფაქტი:

,,ვინც დაახლოვებით იცნობს ქართველი ხალხის და მის მწყემსთა ზნეობითს და გონებითს მდგომარეობას, ვინც ყურადღებით ადევნებს თვალს საერო მწერლობას (печать), რომელიც სხვათა შორის ავრცელებს სრულიად უკუღმართს (превратный) ცნობას ეკკლესიაზედ და მის მსახურებზედ, ვინც გულ-დასმით ადევნებს თვალ-ყურს ღვარძლის უხვს აღმოცენებას ქრისტეს ყანაში, როდესაც სრულიად არ არის წინააღმდეგობა კეთილის თესლის მთესველების მხრით, იგი, ეჭვი არ არის, გულ-გრილად ვერ დაუწყებს ყურებას ყოველ ამას. იყო დრო, როდესაც ქართველი ხალხი, სამღვდელოებასთან ერთად, ებრძოდა ქრისტეს სარწმუნოების საშინელს მტრებს. თითქმის არ მოიპოება იმისთანა ნაგლეჯი მიწა საქართველოში, რომელიც არ იყოს მორწყული ქრისტიანების სისხლით, მაგრამ ქრისტეს სარწმუნოება ამისთანა დევნულებაშიაც დაშთა უვნებელი ამგვარის საშინელის გარეგანის მტრებისაგან, მაგრამ ეხლა სურათი შეიცვალა: გამოჩნდნენ შინაური მტრები, რომელთაც ხელში კალამი უჭირავთ. აი ეს მტრები ყველაზედ უფრო საშიშნი არიან და მოქმედებენ უმეტესად, ვიდრე მოქმედებდნენ თათრები და სპარსები მახვილითა (ятаганомъ) და ცეცხლით. მიეცეს თავისუფლება მთესველებს სთესონ უკეთური თესლი ქრისტეს ეკკლესიის ყანაში, ჩემის ფიქრით, შეადგენს მძიმე ცოდვას ყველა ჭეშმარიტ მორწმუნე ქრისტიანეთათვის, რომელსაც კი შეუძლია წინააღმდეგობა გამოუჩინოს მათ. საქართველოში გამოიცემის რაოდენიმე გაზეთი და ჟურნალი, რომლებშიაც მართლმადიდებელი ერი ვერ ჰპოვებს სულიერ საზრდოს, ხშირად ამ გაზეთებსა და ჟურნალებში იგი კითხულობს არა სასიამოვნოსა და სამწუხარო მსჯელობას მისს მწყემსებს და ეკკლესიის მსახურთა შესახებ და სხ. და სხ..." ,,დროება" № 85.

ბ. ე. მჭედლიძეს, როგორც ძლიერ დასელოვნებულ კანცელიარიის ,,ჩინოვნიკს" ბევრის ძებნის შემდეგ, უნახავს ერთი რაღაცა ქაღალდი და ისწრაფვის მის საქვეყნოდ გამოცხადებას. იმის აზრით, ვითომც მან ნახა ,,მწყემსის" პროგრამა და ამით დაამტკიცა ,,მწყემსის" მავნე მიმართულებას!.. აი ამ საბუთის ძალით ამტკიცებდა ბ. ე. მჭედლიძე, რომ ,,მწყემსი" არსდებოდა ვითომც მისთვის, რომ ,,დროების" და ,,შრომის" გაზეთების მავნე აზრები სდევნოსო; როდესაც ,,მწყემსის" რედაქტორმა პასუხი გასცა ე. მჭედლიძეს და ითხოვა პასუხის დაბეჭდვა ,,შრომის" რედაქციამ, რომლის ერთ წევრს თურმე ბ. ე. მჭედლიძეც შეადგენდა, არა კეთილ-ინება რედაქციამ პასუხის დაბეჭდვა და მოპასუხეს ისევ უკან დაუბრუნა თვისი პასუხი... ბოლოს ,,დროებაში" ძლივს მისცეს ნება ამ პასუხის დაბეჭდვისა, რომლიდამაც ყველა კარგათ გაიგებდა ე. მჭედლიძის უსაფუძვლო ლაპარაკს და ჯღაბნას...

წინეთაც გამოგვითქვამს ჩვენ და ეხლაც ვიმეორებთ კიდევ, რომ ჟურნალ-გაზეთის მიმართულება დაინახება მისი პროგრამისაგან. ,,მწყემსის" პროგრამა გამოცხადდა საქვეყნოდ და ყველა ,,დროების" მკითხველებმაც წაიკითხეს. სად ,,მწყემსის" პროგრამა და სად ეს მჭედლიძისაგან ამოგლეჯილი სიტყვები?.. რის დასამტკიცებლად მოიყვანა ე. მჭედლიძემ ეს მისგან ამოგლეჯილი სიტყვები, ჩვენ ვერ გაგვიგია. აი სწორეთ ამ საბუთზე აფუძნებდა ყველა თავის უსაფუძვლო სიტყვებს ბ. მჭედლიძე სხვა-და-სხვა ,,ელებ..ს" ამოფარებით.

ჩვენ ე. მჭედლიძეს ვუთხარით და კიდევ ვეტყვით, რომ მას რეკა ესმის, მაგრამ არ იცის სად და რისთვის რეკენ...

ჩვენ პროგრამაში თუმცა სრულებით არ არის ხსენება იმ სიტყვებისა, რომელიც ე. მჭედლიძეს მოჰყავს ასე ამაყობით, მაგრამ მაინც ვიტყვით, რომ, როდესაც თქმა არის საერო ბეჭვდითი სიტყვაზე სრულებით არ იგულისხმება აქ მარტო ,,დროება" და ,,შრომა;" როდესაც ამბობენ: ,,აღმოჩნდნენ ზოგიერთი უსუსური მჯღაბნელები, რომელნიც ავრცელებენ მრუდე აზრს სამღვდელო და საეკკლესიო მოსამსახურეებზე," სრულებით არ იგულისხმება აქ ის პატივ-ცემულნი მწერალნი, რომელნიც სასარგებლოდ მამულისა შრომობენ და იღვწიან... რომ სთქვას ვინმემ: ,,ქართული ჟურნალ-გაზეთები სასულიერო წოდებას და მართლ-მადიდებელ ხალხს სულიერ საზრდოს (духовной пищи) ვერ აძლევსო," აქ წინააღმ-

დეგობა სრულებით არაფერია. ე. მწყდლიძეს ვერ დავჯერებთ, რომ მის დანატოსრებულ სტატიებში სამღვდელოებამ ან მართლ-მადიდებელმა ხალხმა სულიერი საზრდო ვერ მოიპოვოს! ერთ დროს ე. მ—ძე სწერდა: „ამ სწავლა მოძღვრებს, რომელსაც დედა-მიწა ადამიანის დროებითი საცხოვრებლად მიუჩინია ან როჭელმასც (ადამიანმა) ქვეყნიური ცხოვრებით მეორე ქვეყნის სახუფეველი უნდა მოიპოვოს, დრო წაუვიდა.“ სომ გესმომეთ ბ. ე. მ—ძე ეს ნაწერი? სომ ამისთანა ნაწერები შეადგენს მართლ-მადიდებელ სალხთათვის სულიერ საზრდოს! ან რამდენი ამსანაგები გუყვნთ თქვენ, რომელთაც არ გაგიგეთ, რასა სწერთ სახულიერო წოდებაზე!

„Ყრომის“ გაზეთს სომ კარგად დაეტყო, ბ. ე. მ—ძე, თქვენგან მიცემული სულიერი საზრდოს პოხიერება, რომლითაც თქვენ ისე უხვად ჭკვებავდით მის მკითხველებს! რამდენ ზემოხსენებულ ხეპრულ ეზრის მხეკავს მხეკლობას მოვნახავდით თქვენს ნაწერებში, მაგრამ ვის აქვს მოცალება, რომ ამაებზე დრო დაჭკარგოს!.. თქვენი თვისების ან პატიოსნების დასამტკიცებლათ ჩვენ საკმაოდ მიგვაჩნია თვალი გადავავლოთ თქვენს ნაწერებს, რომელნიც სავსე არიან შეუფერებელი სიტყვებით. ყველაზე საკვირველი ის არის ეხლანდელ დროში, რომ მთვრალობას აძაგებს ზოგიერთი კაცი, რომელიც ყველაზე მეტს მთვრალობს; ზიზღით მოიხსენებს ბეზღობას ის, რომლის ნაწერები „ბეზღობისა“ ან „დანახვების“ მეტი არაფერია! იწუნებენ ან აძაგებენ ყალ-მაყალს იმისთანები, რომელნიც დიდი სარებით აღჭურვილნი ომობენ მოყვასთა შორის! ჩვენ მხოლოდ გვრჩება მარტო ვიმწუხროთ ყველა ამისთანა მწერლებზე ან Ეფერთსა ვსთხოვოთ, რომ აღუნიდოს მათ ბრძანნი თვალნი, რათა იგინი მოიქცნენ გზად ჭეშმარიტებისად.

Ბასსრულ ბ. ე. მწყდლიძეს ან მის სხვა-ან-სხვა „ედებს“ ვსთხოვთ, რომ წერის დროს ბაზრულ ან კინტურ სიტყვებს არიდონ. ბალაღჩის ღაბაშაიესთან რომ მას რაიმე პიროვნული ანგარიში ჭქონდეს, აქ „მწყემსი“ არაფერ შუაშია. მას ან სხვასაც სრული უფლება აქვსთ, რაც სურსთ ის სწერონ; მაგრამ უშვერ სიტყვებს ან ტიალის-წამებას თავი დანებონ; წინააღმდეგ შემთხვევაში იძულებული ვიქმნებით, ვიხმაროთ ის საშუალება, რომლითაც უშვერი სიტყვების მოდაბარაკეთა ან ტიალის-მწამებელთა ჯაჭვს ასწავლიან.

სწავლა და მეცნიერება ქრისტიანოგრივ სარწმუნოებასა და კეთილზნეობაზე.

მოკლე სიტყვა,

Ქმული ს. კავთისხევში დასაფლავების დროს თეოილისის სიონის დეკანოზის იოანნე შატბეროვისა, ბლ. მღ. დ. ბარნაბოვის მიერ 15 მარტსა 1880 წელსა.

Ქანსვენებულო, დეკანოზო Იოანნე! დღეს უკანასკნელად შეეიკრიბენით ჩვენ, სახლსა ამას შენსა, რათა მოგცეთ შენ უკანასკნელი ჩვენი ვალი, ე. ი. აღსასრულებლად სიტყვისა Ეთისა: „მიწა ხარ და მიწად იქეც“, რომ მივაბაროთ პატიოსანი გვამი შენი მიწასა. ჩვენ არა ესტირით და არცა ეწუხვართ უნუგეშოთა: ჩვენ დარწმუნებულნი ვართ, რომ სიკვდილი, რომელიც საზარელი და საშიშარია ყველასათვისა, არ იყო საზარელი და საშიშარი შენთვისა; სამარე ცივი და კუბო ეგე შავი და ბნელი არ შეგაკრთობენ შენა!.. ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ამ სიკვდილით შენ განაპე აღძრული ზღვა ცხოვრებისა და მიაღწიე ჭეშმარიტსა ზეციერსა სამშობლოსა. ჩვენ დარწმუნებულნი ვართ ამაში, იმიტომ რომ „ღვაწლითა კეთილითა შენ იღწოდი და სარწმუნოება დაიცევ“. Ცხოვრებამან შენმან არ განელო ფუჭად, არამედ იყო სათნო Ეთისათვის და სასიამოვნო კაცთათვის. Იდუმალნი ღვაწლნი შენნი დღეიდგან განცხადდებიან; ხოლო ხილულნი ცხად არიან ყველასათვის. ბიცნობენ შენ კეთილ მწყემსად მოღვაწეთ სამწყემსო მოქმედების ასპარეზსა ზედა; გიცნეს შენ, რომ იყავ უბოროტო, მშვიდი და კაცის შემწყნარებელი; კეთილი ნახეს შენში და არა ბოროტი. Თვით ბოლო ცხოვრებისა შენისა მშვიდი, უკანასკნელი სიტყვანნი შენნი სავსენი კეთილ მოწიწების ღრმა ფიქრითა, — სავსენი სრული სასოებითა Ქრისტესადმი, — გვიმტკიცებენ ჩვენ, რომ შენ ეკუთვნი ჭეშმარიტთა Ქრისტეს მწყემსთა. Მშვიდობა მტვერსა შენსა, ღირსო მამაო Იოანნე დეკანოზო! Ოფალმან განუსვენოს სულსა შენსა წმიდათა შორის თვისთა, რამეთუ შენ იყავ ერთგული მონა მისი და მწყემსი შემდგომ-ნთა მისდამი და იყვეს საუკუნოდ ხსენება შენი. Ამინ.

მართლ-მადიდებელის ეკკლესიის ღვთის მსახურების ტიბიკონის ზოგიერთი კითხვების ახსნა და განმარტება.

ჩვენ გვთხოვენ შემდეგი კითხვების ახსნას და განმარტებას. *)

შეუძლია თუ არა მართლ-მადიდებელ მღვდელს სომხის მიცვალებულს წინ გაუძღვეს და ყველა მართლ-მადიდებელთა წესი აღუსრულოს?

ამ კითხვის შესახებ კანონთა კრებაში, 1857 წ. გამოცემულში, ჩვენ ვკითხულობთ შემდეგ დადგენილობას: „თუ ვინმე სხვა აღსარების პირთა: ფრანგთა, ლოთრანგთა ანუ რომელიმე რეფორმატორის აღმსარებელთა სურდეს დამარხვა მართლ-მადიდებელის მღვდლისაგან, თუ მისი აღსარების მღვდელი არ იმოვებოდეს, ამ შემთხვევაში, რადგან ისინი იპყრობენ სახარების სწავლას და სასოება აქვსთ მაცხოვარზე, სოფლის მხსნელზე, ამასთან მონდობილნი არიან ჩვენ მართლ-მადიდებელ მამულის მფარველობაზე, მღვდლები ვალდებულნი არიან გვამნი ამისთანა გარდაცვალებულთა გაატარონ სახლიდამ სასაფლავომდისინ ოლარით და ფილონით შემოსილთა და შთაუშვან საფლავში „წმიდაო ღმერთო"-ს გალობითი (კანონთა კრებ, გამ. 1857 წ. მეცამეტე ტომისა. საქ. წესდ. სტატია 922).

ამ დადგენილობაში სრულებით არ არის მოხსენებული სხვა რაიმე მღვდელ მოქმედების აღსრულება მართლ-მადიდებელთ მღვდელთაგან, როდესაც ისინი იქმნებიან მიწვეულნი სხვა აღსარების გარდაცვალებულთა პირთა დამარხვაზე. მაშა სადამე არც სომხის აღსარების პირზე შეიძლება მართლ-მადიდებელმა მღვდელმა შეასრულოს ჩვენი წესი.

მაგრამ, სამწუხაროდ, ამ კანონს ხშირად არღვევენ ზოგიერთ ადგილას და იხდიან პანაშვიდებს სხვა აღსარების გარდაცვალებულთა პირთა ზედა!.. იმედია, ამის შემდეგ აღარავინ შეაწუხებს სასულიერო პირთა ამისთანა უკანონო თხოვნით და არ მოითხოვენ მათგან უკანონო მოქმედების აღსრულებას, რომელიც ხშირად ხვდება ჩვენში მღვდლებს, განსაკუთრებით რკინის გზის გაყვანის შემდეგ, რომელ გზაზედაც მსახურებს ყოველ გვარი სარწმუნოების პირნი.

როგორ უნდა მოიქცეს მღვდელი, როდესაც მისი სამრევლო ჩჩვილის წესის აღსრულებას თხოვილობენ მისგან, მაგრამ მღვდელმა არ იცის მონათლულია ბავშვი თუ არა, თუმცა დედ-მამა არწმუნებს მღვდელს სიტყვით, რომ ბავშვი მონათლულია ვიღაცა მღვდლისაგან, რომელსაც ისინიც ვერ იცნობენ?

როდესაც მრევლის მღვდელი რომელიმე მიზეზთა გამო შინ არ იმყოფება, რა მღვდელ-მოქმედებაც უნდა შესრულდეს იმის სამრევლოში არა მყოფობის დროს, მ-გალითებრ: მონათვლა, ქორწინება და დამარხვა სხვა მღვდლისაგან, უთუოდ უნდა იქმნეს დაწერილი იმავე სამრევლოს ეკკლესიის საბუთებში მღვდელმოქმედების აღმსრულებელისაგან, ან დიაკონთა და მედავითნეთაგან და ხელიც უნდა მოაწეროს მღვდელ-მოქმედების შემსრულებელმა. თუ მღვდელმა თავის სამრევლოში შეასრულა ნათვლა, ქორწინება და დამარხვა სხვა სამრევლო პირთა ზედა, მაშინ ის ვალდებულია მეტრიჩესკის გამოწერილობა გაუგზავნოს მრევლის მღვდელს სახელმძღვანელოდ და საეკკლესიო საბუთებთან შესანახავად.

(იხილე მეცხრე ტომის კანონთა-დების 1565, 1573 და 1567 სტატიები და კონსისტ. წესდების 103 და 104 სტატ.)

ყოველი მღვდელი ვალდებულია ეს კანონები დაიცვას და თუ დაწვრილებით გამოკვლევის შემდეგ არ აიხსნა ბავშვის მონათვლა, მღვდელმა არ უნდა აღუსრულოს მას წესი, ჩვილთა ზედა დადებული.

ჩჩვილი რომ ერის კაცისაგან იყოს სამ-გზის შთაყვანილი წყალში და სახელ დარქმეული, ამგვარ მონათლულ ბავშზე უნდა აღასრულოს მღვდელმა ჩჩვილის წესის აგება თუ არა, ან როგორ უნდა მოიქცეს მღვდელი, თუ ბავშვი ცოცხალი დარჩა?

ეს ჩჩვილი, რომელიც ერის-კაცისაგან იქმნა ემბაზში შთაყვანილი დადებული სიტყვების წარმოთქმით და სახელი ეწოდა, ჩვენი მართლ-მადიდებელი ეკკლესიის სწავლით მონათლულად ირიცხება. ამისათვის მღვდელმა ამისთანა ყრმებზე სიკვდილის შემდეგ ყველა წესები,

---

*) თუმცა დრო-და-დრო ჩვენ ვბეჭდავთ ხოლმე ზოგიერთი მართლ-მადიდებელი ეკკლესიის ღვთის მსახურების ტიბიკონის კითხვების ახსნას და განმარტებას, მაგრამ თვითონ სამღვდელოები მოიქცნენ რამდენიმე კითხვით, რომელთაც ჩვენ კერძო წერილით ვაძლევდით პასუხს. ამის შემდეგ ყველა ამისთანა კითხვები, მომართულნი ჩვენდამი, იქმნებიან მოქცეულნი მეოთხე ჩვენი გამოცემის განყოფილებაში და ჯეროვანი პასუხი გაეცემა ყველა ამისთანა კითხვებს. ერთის მხრით ეს სასარგებლოდ მიგვაჩნია, რადგან ყოველთვის არ შეგვიძლია ჩვენ გავიგოთ, რომელი კითხვის ახსნას და განმარტებას საჭიროებს სამღვდელო და საეკკლესიო მოსამსახურე პირი.

რედაქტორი.

რომელიც დადგენილია მათზე, უნდა აღსრულდეს. მაგრამ თუ ურმა ერის-კაცისაგან სამ-გზის წყალში შთაფვლის შემდეგ გარდაიცვალა, ნათლიხდების ჯ მირონ-ცხების წესი მათზედ არა-ვითარი არ შესრულდება; მაგრამ თუ ცოცხალი დარჩა, გარდა ემბაზში ჩაყვანისა ყველაფერი მდგენელ-მოქმედება უნდა აღსრულდეს.

(დაწვლილებით აღსნა ამ კითხვაზე ისიელ „მწყემსის" 1 №-ში 1883 წლისა.)

ნარევი

გაზეთები ჩინეთში. ჰეკინში (ჩინეთის დედა ქალაქია) გამოდის თერთმეტი გაზეთი, რომელთ რიცხვში შედის ოფიციალური გაზეთი სახელდობრ: „ჰეკინის გაზეთი"; ეს გაზეთი უძველესია ყველა გაზეთებზე არამც-თუ ჩინეთში, არამედ მთელს დედამიწაზე. „ჰეკინის გაზეთი" დაარსებულა მერვე საუკუნის დასაწყისში. ამ დროს საბეჭდავი არ ექმნებოდათ და ალბათ ხელ-ნაწერებით ავრცელებდნენ ხალხში და ბოლოს გამოიგონებდნენ ბეჭდვას. ნამდვილად არა ვინ იცის, თუ როდის დაიწყეს ამ გაზეთის ბეჭდვა. ჩინელები კი ამტკიცებენ, რომ იმათ წიგნის ბეჭდვა გამოიგონეს მოძრავი ხის ასოებით ასი წლით ადრე, ვინემ ევროპაში შამოიღებდნენ მოძრავ ასოებს. ჩინელები, როგორც უწინ, აგრეთვე ეხლაც ორს საშუალებას ხმარობენ საბეჭდავად: ხის მოძრავ ასოებს და წმინდა სანთლის ფიცრებს. ჩინეთში გაზეთის გამოცემის ნება აქვსთ უმაღლეს სამსახურში მყოფ პირებს, რომლებიც პასუხის მგებელნი არიან მხოლოდ პოლიციის წინაშე. გარეშე პირებსაც შეუძლიათ გამოსცენ გაზეთი, მაგრამ ამ გაზეთებს მთავრობის წინაშე არაფერი გავლენა არა აქვსთ. თავი გაზეთების რედაქტორებს გაზეთისთვის ცნობები მოსდისთ უმაღლეს სამსაჯულო ადგილებიდგან და ყოველივე ცნობა ხელ მოწერილი უნდა იყოს გამგზავნელისაგან; მხოლოდ როცა თვით სამსაჯულო აგზავნის რამე ცნობას, მაშინ არ არის საჭირო ხელის მოწერა. ოფიციალურ ორგანოებს არა აქვსთ უფლება რამე დასწერონ სხვა სახელმწიფოების შესახებ, ანუ ჩინეთის სახელმწიფოს სხვა სახელმწიფოებთან დამოკიდებულებაზე.

ყველაზე უფრო შესანიშნავი მხარე ჩინეთის გაზეთებისა მდგომარეობს შემდეგში: თუ რომელიმე გარეშე პირს, ანუ მოსამსახურე პირს რამე თხოვნა აქვს ხელმწიფესთან, ის უნდა მიიქცეს ხელმწიფისადმი გაზეთის საშუალებით.

რედაქციის პასუხი.

თფილისს. ი. ფ. ყველა თქვენი ლექსების დაბეჭდვა არ შეიძლება; ზოგიერთები დაიბეჭდებიან.

— **მ. პ. კ.** ცნობა ანტონ ქათალიკოზზედ არ იბეჭდება; მიზეზი წერილით გეცნობებათ; მოძღვრება მეორე დიდ მარხვამდის გადავდეთ.

— **კ. მ.** ყველას არ შეუძლია ლექსების წერა. ვინემ სწავლაში ხართ, ეცადეთ სწავლას...

— **მ. ნ. მ.** კარგი იქნება, რომ პროზად დაწერილ რამეს გამოგზავნიდეთ.

— **ბ. ფ—ძეს.** თქვენი სტატია არ დაიბეჭდება, რადგან იმ საგანზე, რომელზედაც თქვენ სწერთ, იყო „მწყემსში" დაბეჭდილი რამდენიმე ცნობა.

ქუთაისს. მ. ფ. გრძელ შესავალს თავი დავანებოთ. პირდაპირ საგანზე დაწერილ რამეს თუ გამოგზავნით, დაბეჭდავთ.

ს. ხიზაბარას. ვ. მ. ძლიერ კარგი იქნება ლექსების მაგიერ საისტორიო მასალებს, ან პროზად დაწერილ რამე ცნობას გამოგვიგზავნიდეთ.

— **კ. ბ—ეს.** ძლიერ ადრეა თქვენთვის ჯერეთ ლექსების წერა.

ახალ-სენაკს. ი. ი. თქვენი სტატია ერთობ უმნიშვნელოა.

დ. საჩხერეს. თ. დ. ფ. თქვენგან გამოგზავნილი საისტორიო მასალა „რაპორტი პილატესი" საეჭვოა და ამიტომ არ დაიბეჭდება.

დ. ს. და ბ—ს. ბბ. მმ. ბ. ბ—ეს და დ. ბ—ეს. ამდენი წერა არ ღირს ბლაღოჩინების ღერბის გამო.

დ. ხოლნს. ტ. ბ. თქვენი სტატია ჩვენი პროგრამის წინააღმდეგია და არ შეიძლება დაიბეჭდოს. რედაქცია არ კისრულობს სტატიების უკან დაბრუნებას.

განცხადებანი.

მიიღება ხელის მოწერა ქართულს სასულიერო გაზეთს „მწყემსზედ“.

მიზანი და დანიშნულება გაზეთისა: 1) შეატყობინოს სამღვდელოთ და საერო წოდებას ყველა განკარგულება და მოქმედება უმაღლესთა სასულიერო და საერო-ციელო მმართებლობათა, კონსისტორიათა და მღვდელ-მთავართა, რომელთა გამოცხადება შესაძლო იქნება; 2) გაავრცელოს ქართველთა სასულიერო წოდებაში და ხალხში სალიტერატურო სწავლა და ცოდნა; 3) გაავრცელოს საქართველოს სამღვდელო და საერო წოდებაში სწავლა და მეცნიერება ქრისტიანობრივი კეთილი ზნეობისა და სარწმუნოებისა და 4) აუხსნას და განუმარტოს სამღვდელო და საეკკლესიო მოსამსახურე პირთა ზოგიერთი საეჭვო კითხვები, რომელთა ცოდნა მიუცილებელ საჭიროებას შეადგენს მათთვის მტკიცედ მათი მოვალეობის ასრულებისათვის.

გაზეთი გამოვა ორ ბეჭდის ქაღალდის ფურცელზე.

გაზეთის დაბარება შეიძლება მხოლოდ მარტის თვიდამ; ფასი მარტიდამ გაგზავნით და გაუგზავნელად—**ოთხი მანეთი** და **ათი შაური**, ნახევარი წლისა—**სამი მანეთი.**

გაზეთის დაბარება, წერილობით და პირის-პირ მოლაპარაკება შეუძლია ყველას რედაქტორთან რედაქციაში, რომელიც იმყოფება დაბა შორაპანში რედაქტორის საკუთარს სახლებში. გაზეთის დაბარება და წერილების გაგზავნა შეიძლება ამ ადრესით:

ქართული სასულიერო გაზეთის „**მწყემსის**“ რედაქციაში დაბა შორაპანს (ყვირილაში). **Въ мѣстечко Шорапанъ (Квирилы) въ редакцію газеты „МЦКЕМСИ“.**

საქართველოს ეგზარხოსის კანცელარიაში ისყიდება რუსულს ენაზე დაბეჭდილნი

სიტყვანი და შესხმანი

ჩაღალ ყოვლად უსამღვდელოესის არხიეპისკოპოსის კიშინიევისა და ხოტინსკისა, დღეს საქართველოს ეგზარხოსის პავლესი. სიტყვანი და მოძღვრებანი შესდგებიან სამი ტომისაგან. პირველი ტომი არის 545; მეორე ტომი—546 და მესამე ტომი—538 გაბადონი.

ფასი სამივე ტომ. **ოთხი მან.** და **ათი შ.**

წიგნების დაბარება შეიძლება ზემოხსენებულ კანცელარიიდამ და „მწყემსი“-ს რედაქციიდამაც.

სტამბა

დაარსდა 1881 წ.

ვ. ზედგინიძისა და პ. ფერაძის

ქ. ქუთაისში.

გიმნაზიის ქ. ივ. ნიკოლაძის მემკვ. სახლ.

Ჩიღებთ ყოველ-გვარ საქმეებს დასაბეჭდათ, როგორრათაც რუსულს, აგრეთვე ქართულს ენებზედ: წიგნებს, ბროშიურებს, ბლანკებს, სხოტებს, იარლიკებს, ვიზიტნი კარტოჩკებს, აფიშებს, ვექილობის წერილებს, განცხადებაებს და სხვ. ამავე სტამბაში ისყიდება დამზადებული ქართულს ენაზედ **მეტრიჩესკის ბლანკები.** იმედია, როგორრათაც დღემდის კმაყოფილი დარჩენილა საზოგადოება ჩვენი სტამბისაგან, აგრეთვე შემდეგშიდაც—დარჩება, რომ ამ სტამბაშიდ გამოდის საქმე სუფთათ და უნაკლულოთ შედარებით ქუთაისის სხვა სტამბებთან, რომელზედაც თვით პატივცემული საზოგადოება, რომელსაც კი ესმის სტამბის საქმე—დაგვეთანხმება.

Дозв. цензурою Кутаисъ, 14 Мая 1884 г. რედაქტორი-გამომცემელი მღ. დ. ღამბაშიძე.

Скоропечатня Зедгинидзе и Перадзе въ Кутаисѣ. მსწრაფლმბეჭდავი ზედგინიძის და ფერაძის.